

บทที่ 2

ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1 ภาพรวมของเครื่องแต่งกายสตรีไทยสมัยรัชกาลที่ 5 - 7

2.1.1 อิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นได้ชัดถึงการรับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาปรับใช้ในวิถีชีวิตของคนไทยโดยเริ่มจากเจ้านาย กลุ่มชนชั้นสูง ก่อนจะไปถึงประชาชนทั่วไปในที่สุด การรับวัฒนธรรมตะวันตกดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปประเทศ ให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ เพื่อให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ในยุคที่ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังเฟื่องฟู

นอกจากวัฒนธรรมตะวันตกจะเข้ามาพร้อมกับชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยแล้ว อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การรับวัฒนธรรมตะวันตกเป็นไปอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง คือการที่ผู้เดินทางออกไปต่างประเทศได้นำแนวคิด วิถีชีวิตและวัฒนธรรมตะวันตกที่ได้พบเห็นกลับมาเผยแพร่ บุคคลสำคัญที่เป็นผู้นำในการนี้คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จประพาสต่างประเทศ และยังทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกในภูมิภาคนี้ที่เสด็จประพาสยุโรป โดยเสด็จประพาสยุโรป 2 ครั้ง คือใน พ.ศ. 2440 และ พ.ศ. 2450 จุดประสงค์เพื่อสร้างสัมพันธไมตรีที่ดีและทอดพระเนตรความเจริญของต่างประเทศ เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการปรับปรุงบ้านเมืองให้รุ่งเรืองก้าวหน้า

“...การเสด็จประพาสยุโรปทั้งสองครั้งเป็นประโยชน์แก่เมืองไทยอย่างมากทรงนำเจ้านายและข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งสูงในรัฐบาล ให้ได้พากันไปดูงาน ทั้งยังได้ทรงนำนักศึกษาหนุ่มๆและนักเรียนเด็กๆไปด้วย เพื่อจะให้ไปศึกษาต่อ เมื่อเสด็จกลับเมืองไทยก็ทรงนำเอาความคิดความเห็นอย่างใหม่และก้าวหน้ามาด้วย” (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2555: 285)

นักเรียนไทยที่ได้ออกไปศึกษาต่างประเทศต่างๆในโลกตะวันตก เช่น อังกฤษและฝรั่งเศสนั้นมีทั้งเจ้านายชนชั้นสูงและสามัญชนที่ได้รับพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษเช่นกัน ในสมัยต่อมา จึงมีนักเรียนไทยที่ได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตกเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ อิทธิพลของวัฒนธรรมและค่านิยมแบบตะวันตกก็แผ่ขยายไปสู่ประชาชนทั่วไปและเพิ่มความสำคัญขึ้นเป็นลำดับ

สิ่งหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดก็คือ วัฒนธรรมการแต่งกาย ซึ่งในสมัยก่อนหน้านั้น การแต่งกายของสตรีไทยมีลักษณะแบบไทย เริ่มแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งโปรดให้ขุนนางและข้าราชการสวมเสื้อเข้าเฝ้าแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5-รัชกาลที่ 7 เริ่มมีค่านิยมเกี่ยวกับความศิวิไลซ์บนพื้นฐานอารยธรรมตะวันตก จึงเกิดการผสมผสานอย่างลงตัวระหว่างการแต่งกายแบบไทยกับการแต่งกายแบบสากล การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เกิดขึ้นทั้งในด้านรูปแบบของเครื่องแต่งกายและวัสดุที่นำมาตัดเย็บ ซึ่งเครื่องแต่งกายสตรีหรือแฟชั่นในช่วงสามรัชกาลนี้ตรงกับสมัยวิคตอเรียน พ.ศ.2380 - 2444 (Victorian Period 1837-1901) เอ็ดวาร์ดเดียน พ.ศ.2444 - 2453 (Edwardian Period 1901-1910) ในประเทศอังกฤษ และนับต่อไปถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 พ.ศ.2457 - 2461 ในช่วงทับซ้อนกันนั้นรูปแบบของการแต่งกายได้เปลี่ยนแปลงไปในยุคของอาร์ต เดคโค พ.ศ.2453 - 2473 (Art Deco 1910-1930) ในสมัยรัชกาลที่ 7 สตรีไทยยังคงนิยมการแต่งกายที่ได้รับอิทธิพลจากช่วงนี้อยู่

ราชสำนักมีบทบาทอย่างสูงในการเป็นผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแต่งกายซึ่งมีการผสมผสานวัฒนธรรมตะวันออกและตะวันตกอย่างลงตัว เห็นได้ชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ในช่วงปลายรัชกาลที่ 7 การแต่งกายของบุรุษและสตรีได้รับอิทธิพลจากประเทศทางตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบโดยแต่งกายแบบสากล

ภาพ: 2.1 ฉลองพระองค์สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ แสดงให้เห็นแขนเสื้อแบบขาหมูแฮม (Leg-o-Mutton Sleeves) และการตกแต่งรายละเอียดที่งดงามบนตัวเสื้อ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปลายสมัยวิกตอเรียน มีความกลมกลืนกับผ้าโจงกระเบนและถุงน่องรองเท้าซึ่งกลายเป็นเอกลักษณ์ที่งดงามโดดเด่นมาจนปัจจุบัน
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

นอกจากเรื่องเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายแล้วทรงผมก็มีการเปลี่ยนแปลงด้วย จากผมปึกที่สตรีไทยเคยไว้กัน ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สตรีไทยไว้ผมยาว เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ พระสนมเอกเป็นผู้เริ่มการไว้ผมไว้ผมยาวประจำเป็นคนแรก นอกจากผมยาวแล้วยังมีทรงดอกกระพุ่ม เทพขูทับทอง ได้กล่าวไว้ในกรุงเทพฯ ในอดีต (2544: 112) ว่า

“...ที่เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ไว้ผมประปานั้น ที่จริงเป็นพระราชประสงค์ของในหลวงไม่ซำก็พากันไว้ผมยาวประจำ อย่างเช่นเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ไปเป็นแฉวแล้วก็แพร่หลายออกจากรั้ววัง ไปถึงชาวบ้านร้านตลาดทั่วประเทศประเพณีการไว้ผมปึกของสตรีไทย ซึ่งมีแต่โบราณก็สูญหายไปตั้งแต่นั้นมา”

“...ในรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 สตรีไทยเริ่มไว้ผมยาวเกล้ามวยแบบชาวตะวันตกหรือผมตัด โดยเฉพาะในรัชกาลที่ 7 ได้มีทรงผมใหม่ จากตะวันตกเกิดขึ้นหลายแบบ เช่นทรงผมซิงเกิล ทรงผมอีทัลคอร์ป และทรงผมบ๊อบ เป็นต้น...” (102)

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากยุโรป ปรากฏว่าชาวต่างชาติมีความต้องการทำการค้ากับประเทศสยามมากขึ้น เช่น ห้างแรมเซ เว็คฟิลด์มาสร้างตึกตรงวงเวียนสี่แยกถนนบำรุงเมือง ตัดเย็บเครื่องแต่งตัวอย่างฝรั่ง จากบันทึกความทรงจำของ หม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุล (2522: 151) กล่าวว่

“...ทั้งหม่อมเจ้าจางจิตรถนอมและหม่อมเจ้าพร้อมเพราพรรณก็ทรงอยู่ในประเภทผู้หญิงที่รักสวยรักงาม ผ้าทรงโดยมากใช้ผ้าใยไหมแบบนุ่งโจงกระเบนและผ้าม่วงดอกฉลององค์ชั้นนอกหม่อมห้างแบดแมนเป็นผู้เย็บ แบบยุ่งยากกว่าสมัยนี้มากและมีมือก็ประณีตงดงาม ส่วนรองบาทนั้นมีทั้งหนังและแพรต่วนสีต่าง ๆ เข้ากับชุดเสื้อผ้าเย็บมาจากห้างยอห์นแซมสัน สวยไม่แพ้เกือกห้างวินเตอร์ของประเทศอังกฤษ...”

ภาพ: 2.2 หม่อมเจ้าพร้อมเพราพรรณ วุฒิชัย (ดิศกุล)
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

วัสดุชนิดหนึ่งที่ใช้กับเครื่องแต่งกายสตรีในสมัยดังกล่าว คือลูกไม้ ซึ่งหมายรวมถึงผ้าลูกไม้และลูกไม้ถักแบบต่างๆ ซึ่งนิยมใช้ตกแต่งเสื้อผ้าให้มีความงามอันวิจิตรหรูหรา เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ 2 ได้เสด็จไปเมืองเวนิส ซึ่งเป็นแหล่งลูกไม้ชั้นเลิศ

“...เมืองนี้ยังเปน อุ่เปนเปลที่เกิดของลูกไม้ถักที่เรียกว่าเลิศ ซึ่งมีน้อยแห่งในประเทศยุโรปจะทำได้ถึงเท่านี้ จึงเปนที่ขึ้นชื่ออยู่แต่เวนิศปรัสเซีย แลในเมืองฝรั่งเศส และเปนที่ทอแพรแลกำมหยี่ดอก ซึ่งใช้หุ้มเก้าอี้แลทำยามถวายพระ ที่งาม ๆ เท่าไรไปจากที่นี่ ไม่ใช่ทำด้วยเครื่องจักรเครื่องกล เปนของทำด้วยมือจริง ๆ พอได้ไปเห็นแก่ตา ราคาส่งจากร้าน ลูกกว่าซื้อในบางกอกเกือบครึ่งตัว” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2508: 425)

งานวิจัยฉบับนี้จะนำข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งกายของสตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 5-7 มาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างรูปทรงและการตกแต่งผลงานเซรามิกด้วยผ้าลูกไม้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการแต่งกายของสตรีไทยทั้งสามรัชกาลได้รับอิทธิพลจากตะวันตกตั้งแต่สมัยวิคตอเรียน จึงจะแสดงข้อมูลการแต่งกายของสตรียุโรปโดยเน้นในประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศที่ไทยมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นและรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมหลายอย่างมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพ: 2.3 ทรงผมและการแต่งกายของสตรีในราชสำนักที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก
ที่มา: Siam, Thailand & Bangkok Old Photo, 2012: Online

ภาพ: 2.4 การแต่งกายของสตรีไทยสมัยต้นรัชกาลที่ 6
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

2.1.2 การแต่งกายของสตรียุโรป

การแต่งกายของสตรียุโรปสามารถแบ่งได้หลายแบบแต่ช่วงคริสต์ศักราชมีการทับซ้อนกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับ การเรียกตามยุคสมัยด้วย ในการวิจัยนี้ขอแบ่งสมัยโดยยึดความใกล้เคียงกับเครื่องแต่งกายสตรีไทยที่ได้รับอิทธิพลมา ดังนี้

2.1.2.1 สมัยวิกตอเรียน

ภาพ: 2.5 สมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรีย
ที่มา: Turcotte, 2556: ออนไลน์

ภาพ: 2.6 ชุดแต่งงานสมัยวิกตอเรียน พศ. 2439
ที่มา: Deddy, 2012: Online

สมัยวิกตอเรียนพ.ศ.2380-2444เป็นสมัยที่ยาวนานมากของประเทศอังกฤษเป็นช่วงที่ปกครองโดยสมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรีย และมีความเปลี่ยนแปลงที่นำความเจริญพัฒนามาสู่ประเทศอังกฤษในหลายด้าน ในที่นี้จะกล่าวถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีในช่วงที่ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 คือช่วงปลายสมัยวิกตอเรียน พ.ศ.2421-2444 ในปี พ.ศ.2438 แฟชั่นแขนพองแบบขาหมูแฮมหรือแขนหมูแฮม (Leg o-Mutton Sleeves) เป็นที่นิยมอย่างมาก ซึ่งแขนเสื้อพองนี้มีมาตั้งแต่ พ.ศ.2376 (Thomas, (n.d.): Online) แต่กลับมาเป็นที่นิยมอีกและเพิ่มความพองของแขนตั้งแต่ช่วงบนของไหล่แล้วรวบให้รัดแนบท่อนแขนบริเวณข้อศอกจดข้อมือ จากนั้นได้เสื่อมความนิยมไปในปี พ.ศ.2449 (Fashionsizzle, 2013: Online) ช่วงปลายพ.ศ.2433เป็นต้นไปคอร์เสีตรัดทรงที่ทำให้สตรีมีรูปร่างตั้งนาฬิกาทรายเป็นที่นิยมกันมากหลังจากนั้นรูปแบบของเสื้อผ้าได้เปลี่ยนไป เสื้อผ้าลดความพองฟูลงแต่ยังคงความหรูหราของการระบายและตกแต่งด้วยผ้าลูกไม้อยู่

ภาพ: 2.7 ชุดแต่งงานในปี พ.ศ. 2438 เป็นเสื้อแขนพองติตระกูลระบายที่หน้าอก ที่มา: Ames, 2002: Online

ภาพ: 2.8 ชุดแบบเอ็ดวาร์เดียนช่วงปี พ.ศ. 2447 ที่มา: Edwardian Fashion, 2011: Online

รูปแบบของการแต่งกายสมัยวิกตอเรียนตอนปลายสรุปได้ ดังนี้

เสื้อคอตั้งสูง แขนพอง ตกแต่งด้วยผ้าลูกไม้อย่างหรูหรา หากแขนเสื้อแนบหัวไหล่จดข้อมือก็ตกแต่งด้วยระบายลูกไม้ ช่วงปลายวิกตอเรียนแขนเสื้อทั้งตัวและเบาบางขึ้น แขนเสื้อสั้นขึ้น

เสื้อเข้ารูปเน้นช่วงเอวที่คอดกิ่ว ผ้าตัดเสื้อมีหลากหลายทำจากผ้าฝ้ายไหมผ้าแพรบางซาตินเครปชีพองผ้าฝ้ายแท้เนื้อบางเบาที่เรียกว่าVoile ก็เป็นที่นิยมอย่างมากมีทั้งผ้าพื้น ผ้าลายดอกกระจุกกระจิม สีอ่อนและสีเข้ม

การตกแต่งตัวเสือนิยมใช้ผ้าลูกไม้ ปักลูกปิด มีริบบิ้นตรึงติดเป็นระยะ หรือติดโบว์ต่างๆที่ทำด้วยผ้าฝ้ายหรือกำมะหยี่ที่มีสีตัดกับตัวเสื้อ กระโปรงบานยาวจรดข้อเท้าและยาวลากพื้น กระโปรงเป็นทรงเอหรือทรงระฆังใช้ผ้าหนาและผ้านิ่ม

รองเท้าหุ้มส้นที่เรียกว่าCourtShoeมีเชือกผูกหรือตกแต่งด้วยหัวเข็มขัด มีบูทหุ้มข้อและบูทครึ่งน่องรองเท้าทำจากหนัง ผ้าไหมปักลวดลายหรือติดกระจุก

เครื่องประดับมีความหลากหลายทั้งสร้อยเพชร มุก จี้ห้อยคอ เข็มกลัด กำไล แหวน

ภาพ: 2.9 รองเท้าสมัยวิกตอเรียน ที่มา: Linda, 2012: Online

2.1.2.2 สมัยเอ็ดวาร์เดียน

เอ็ดวาร์เดียนเป็นสมัยที่ต่อเนื่องจากวิกตอเรียน ซึ่งที่จริงแล้วอยู่ในช่วงพ.ศ.2444-2453 แต่ในแง่ของแฟชั่นแล้วจะนับเลยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ไปอีก เป็นช่วงเดียวกับสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ช่วงแรกเครื่องแต่งกายลดความพองฟูลง แต่ยังเน้นรูปทรงช่วงเอวของสตรีให้ดูสง่างามและนิยมใส่คอร์เสีตรัดทรงอยู่ สตรีผู้เป็นผู้นำของการแต่งกายยุคนี้คือพระราชินีอเล็กซานดรา พระมเหสีของพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 7 แห่งอังกฤษ ช่วงหลังลักษณะรูปทรงโดยรวมของเสื้อผ้าดูหลวมและปล่อยมากขึ้น มีสีสันที่หลากหลาย มีการตกแต่งที่เน้นการปกคลุมลายมากขึ้น เสื้อผ้ามีสีเมทาลิก สมัยนี้เป็นยุคของการแสดงฐานะและความร่ำรวยด้วยการใส่เครื่องประดับที่หลากหลายและมากมายเช่นใส่สร้อยมุกซ้อนกันหลายชั้น พร้อมกับจี้ขนาดใหญ่ และโซกเกอร์ เป็นต้น

ภาพ: 2.10 พระราชินีอเล็กซานดรา
ที่มา: Hopkins, 2011: Online

“...เอ็ดวาร์เดียนเป็นยุคของเสื้อผ้าที่เรียกว่า Tea gown หรือ Tea Dress เป็นเครื่องแต่งกายที่ใส่ตอนมีน้ำชา ช่วงบ่ายเป็นชุดที่ไม่เป็นทางการและทำให้สุภาพสตรีได้ผ่อนคลายก่อนมีเย็น...” (The Ladies Treasury, 2003: Online)

ภาพ: 2.11 ชุดแต่งงานในช่วงปี พ.ศ. 2433-2443 ตกแต่งด้วยผ้าลูกไม้ Valenciennes ที่มา: Dear Golden, 2014: Online

ภาพ: 2.12 ชุดแบบเอ็ดวาร์เดียนช่วงปี พ.ศ.2453- 2463 ที่มา : Edwardian Fashion, 2011: Online

ภาพ: 2.13 ชุดTea Gown ช่วงปี พ.ศ.2455 ที่มา: Ames, (n.d.): Online

สรุปรูปแบบการแต่งกายสมัยเอ็ดวาร์เดียนได้ดังนี้

ช่วงแรกตัวเสื้อเน้นช่วงเอวที่คอดกิ่ว แขนยาวคอปิดและคอต่ำ มีเข็มขัดคาดเอว ผูกโบว์ผ้าหรือคาดด้วย

แถบผ้าทั้งขนาดใหญ่และเล็ก ช่วงหลังคอเสื้อเป็นคอปาด สีเหลี่ยมหรือคอแหลม ส่วนใหญ่พบว่าใช้ผ้าหรือแถบลูกไม้คาดโยงด้านหน้าจดด้านหลังปล่อยให้หย่อนเล็กน้อยมองดูเป็นรูปตัววีซึ่งนับเป็นจุดเด่นของเสื้อผ้าสมัยนี้ แขนสั้นระดับศอกหรือแขนพองเหนือข้อศอก ตกแต่งด้วยลูกไม้และการปักลวดลายลงบนผ้า

กระโปรงทั้งส่วนบนแนบสะโพก สั้นขึ้นจากระดับความยาวลากพื้นเป็นระดับข้อเท้าในระยะแรก ชายกระโปรงมีความกรวยกรายและปลายบานแต่ช่วงหลังกระโปรงทั้งตัวด้วยผ้าเนื้อเบาและปลายแคบลง

รองเท้ามีรูปทรงที่เพรียวมากขึ้นมีสันเตี้ยและสันสูง ตกแต่งด้วยการปัก ติดริบบิ้นลูกไม้ มีสายคาด เครื่องประดับเป็นสร้อยซ้อนกันหลายเส้นมีทั้งเส้นสั้นเส้นยาว สวมพร้อมกันทั้งเพชร ไข่มุกและจี้แบบต่างๆ นิยมสวมโซกเกอร์หรือเครื่องประดับที่ทำเป็นแถบติดแนบคอและมีเครื่องประดับผมเข็มกลัดขนาดใหญ่ที่ติดระหว่างอกเรียกว่า Stomacher Brooch เป็นที่นิยมมากและการใส่มงกุฎอันเล็กหรือเทียร่าที่สามารถปรับเป็นสร้อยคอได้ก็เป็นที่นิยมเช่นกัน ส่วนแหวนและกำไลก็มีหลากหลายแบบ บางคนนิยมใส่พร้อมๆ กันหลายชิ้น

ภาพ: 2.14 เครื่องประดับสมัยเอ็ดวาร์เดียน
ที่มา: Gemgossip, 2011: Online

ภาพ: 2.15 Princess Alice, Countess of Athlone ทรงเครื่องประดับที่เรียกว่า Stomacher Brooch
ที่มา: Thefirstwals, (n.d.): Online

ภาพ: 2.16-2.17 รองเท้าสำหรับงานกลางคืนทำจากผ้าซาตินและผ้าไหม พ.ศ.2453
ที่มา: Arjonilla, 2013: Online

2.1.2.3 สมัยอาร์ต เดคโค

อาร์ต เดคโคเป็นลักษณะงานศิลปะที่โดดเด่นหลายแขนงเริ่มต้นจากประเทศฝรั่งเศสและได้รับความนิยมอย่างมากในปี พ.ศ. 2453 - 2473 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นช่วงที่สตรีเริ่มทำงานนอกบ้านมากขึ้น จึงจำเป็นต้องสวมเสื้อผ้าคล่องตัว ทันสมัยและสง่างามอันเป็นคำจำกัดความของเสื้อผ้าสมัยนี้ ยุติการสวมใส่ชั้นในหนาหนักและคอร์เสีตรัดทรงที่เน้นหน้าอกเอวและสะโพกเป็นยุคแรกที่สตรีเริ่มโชว์ริ้วรอยขาเนื่องจากชายกระโปรงสั้นขึ้นระดับกลางน่องการใช้ผ้าลูกไม้ตกแต่งเริ่มน้อยลง รูปทรงของชุดเป็นแบบหลวมสบาย “...รูปแบบแฟชั่นอาร์ต เดคโคในช่วงแรกได้แรงบันดาลใจจากโลกตะวันออก อียิปต์โบราณและบัลเลต์รัสเซีย...” (Boland, (n.d.): Online) ในภายหลังจะมีการตัดทอนและดัดแปลงใหม่ขึ้น

ภาพ: 2.18-2.19 ชุดแบบ Flapper พ.ศ.2463 ปักลวดลายบน
ผ้าไหมด้วยลูกปัดแก้ว ตกแต่งด้วยลูกไม้เล็กน้อย
ที่มา: StaceyScottVintage, (n.d.): Online
ที่มา: Sara Ilyas, 2011: Online

รูปแบบของการแต่งกายสมัยอาร์ต เดคโค
สรูปได้ดังนี้

เสื้อคอขาด คอแหลม แขนกุดหรือไหล่ล้า
ตัวหลวม ทั่วตัว

เสื้อตัวหลวมปล่อยหรือรัดต่ำกว่าเอวเล็กน้อย
ผ้าตัดเสื้อมีหลากหลายทำจากผ้าเนื้อบาง
เช่นไหม ซีฟอง ซาติน หลากสี เช่น เขียว น้ำทะเล น้ำเงิน
เทอคอยซ์ ตกแต่งด้วยสีดำและทอง และมีแบบสีเหลือบ
กันในพื้นที่เดียวกัน

การตกแต่งตัวเสื้อมนิยมใช้ลูกปัดปัก หรือร้อย
เป็นเส้นให้ทั่วตัว การตกแต่งด้วยผ้าลูกไม้เป็นแบบเรียบๆ
กระโปรงผ้านิ่มทั่วตัวแบบสะโพก ปลายย้วย
ยาวครึ่งน่อง หรือคลุมเข่า

รองเท้าวัดหุ้มสั้นรูปทรงเพรียว

จากข้อมูลการแต่งกายสตรีตะวันตกทำให้
ได้ข้อมูลที่จะทำให้เห็นภาพในสมัยนั้นได้ชัดเจนขึ้น
จากนี้ขอเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งกายของสตรี
ไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 7 โดยยกนำเสนอ
อย่างละเอียดทีละสมัย ดังนี้

2.1.3 การแต่งกายของสตรีไทยสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411 – 2453)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวได้ว่า เป็นรัชสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง
ครั้งใหญ่ เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่มีการปฏิรูปประเทศหลายด้านเพื่อให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของ
มหาอำนาจตะวันตก การปรับเปลี่ยนการแต่งกายทั้งหญิงและชายก็เป็นกุศโลบายหนึ่งที่จะแสดงถึงความมีอารยะ
ได้อย่างเป็นรูปธรรม เครื่องแต่งกายสตรีชั้นสูงได้รับอิทธิพลจากตะวันตกและมีรูปแบบที่ผสมผสานกับความ
เป็นไทยตั้งแต่ก่อนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป หลังจากทีพระองค์ท่าน
เสด็จประพาสยุโรปครั้งแรกในปีพ.ศ. 2440 มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการแต่งกายอย่างชัดเจน

“...สำหรับเครื่องแต่งกายของเจ้านายฝ่ายในนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวดำรัสสั่งให้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบใหม่ เพื่อที่จะให้ประเทศอื่นๆ เห็นว่าเมืองไทยมี
ความเจริญก้าวหน้า มีอารยธรรมตามแบบตะวันตก เปลี่ยนแปลงโดยการนำรูปแบบการแต่งกาย
ของตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับรูปแบบดั้งเดิมของไทย คือ ในเวลาปกติเลิกนุ่งจีบหน้านาง
เปลี่ยนเป็นนุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อแขนยาว ชายเสื้อเพียงข้อมือ เรียกว่า “เสื้อกระบอก”
แล้วห่มแพรสไบเฉียงนอกเสื้อ สวมรองเท้าวู๊ด ถุงเท้าหุ้มตลอดน่อง แต่เวลาที่ต้องแต่งเต็ม
พระอิสริยยศ ยังคงห่มตาดนุ่งจีบหน้านางอย่างเดิม...” (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 134)

“...ในการเสด็จประพาสยุโรปนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายจากแบบไทย
เป็นแบบยุโรปโดยสิ้นเชิง และในราชสำนักและราษฎรก็ยังคงนุ่งโจงกระเบนและนุ่งกางเกง
แต่งแบบไทยปนฝรั่งอยู่ทั้งสองอย่าง ส่วนเจ้านายฝ่ายในก็เปลี่ยนจากห่มผ้าสไบมาทรง
สวมเสื้อลูกไม้แขนพองแบบฝรั่ง และทรงสวมถุงน่อง รองเท้า และทรงเครื่องประดับ
เช่นสร้อยพระศอยาว เป็นต้นแต่ก็ทรงนุ่งโจงกระเบนเช่นเดิม...” (เทพซู ทับทอง,
2544: 102)

ภาพ: 2.20 สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร เมื่อทรงพระเยาว์ แสดงให้เห็นพัฒนาการของเครื่องแต่งกายที่ได้รับอิทธิพลจากยุโรป

ภาพ: 2.21 ฉลองพระองค์หลังพระราชพิธีโสกันต์เป็นแบบที่กุลสตรีในราชสำนักนิยมแต่งกันซึ่งเป็นช่วงก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2440

ที่มา: วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, 2536: 47 / 31

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของสตรีไทยเป็นไปตามพระราชนิยม กลุ่มที่เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเจ้านายสตรีในราชสำนัก เช่น เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (เจ้าจอมมารดาแพ) และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

ภาพ: 2.22 พระองค์เจ้าหญิงทักษิณชา นราธิราชบุตรีในฉลองพระองค์แบบสตรีในราชสำนักในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลง ที่มา: สายลมที่ผ่านมา, 2552: ออนไลน์

ภาพ: 2.23 เจ้าจอมมารดาแพผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของสตรีไทย ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (เจ้าจอมมารดาแพ) นั้น คັນสนีย์ วีระศิลป์ชัย กล่าวไว้ในหนังสือ ลูกแก้วเมียขวัญ (2540: 235-236) ว่า

“...โดยปกติแล้วเจ้าจอมมารดาแพจะปฏิบัติตนสนองพระราชประสงค์ดำเนินตามพระบรมราโชบายเยี่ยงบาทบริจาริกาที่จงรักภักดีต่อองค์เจ้าชีวิต เช่นครั้งที่ทรงมีพระบรมราโชบายพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าเทียบนานาอารยประเทศอย่างหนึ่งที่ทรงมีพระราชประสงค์ขอความร่วมมือจากสตรีในพระราชสำนักฝ่ายในคือ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น เครื่องแต่งกายและทรงผมซึ่งไม่มีสตรีท่านใดในพระราชสำนักที่จะกล้าหาญเปลี่ยนแปลงโดยทันทีทันใด เจ้าจอมมารดาแพเป็นสตรีคนแรกที่สนองพระบรมราโชบายเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายและทรงผม โดยไว้ผมยาวแทนผมปัก เลิกนุ่งจีบห่มแพรสไบเฉียงกับตัวเปล่า เป็นนุ่งโจงใส่เสื้อสั้นเพียงชั้นเอว และห่มแพรสไบเฉียงนอกเสื้อ สวมรองเท้ายกเท้าห่มน่อง...”
ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ ได้กล่าวไว้ใน ในราชสำนักสยาม (2539: 118) ว่า

“...ท่านได้บำเพ็ญประโยชน์แก่บ้านเมือง เช่น เปลี่ยนจากตัดผมสั้นเป็นไว้ผมยาว เปลี่ยนผ้าโจงกระเบนเป็นนุ่งถุง ให้ใส่เกือกและหมวกเป็นต้น ท่านเป็นผู้นำสมัยที่กล้ากระทำอย่างไม่เกรงเสียงคัดค้านใดๆ ซึ่งในที่สุดก็ปรากฏว่าเป็นผลดีที่ทำให้ชาวต่างประเทศได้มองเห็นว่าชาวไทยนั้น มีวัฒนธรรมและก้าวหน้าไปสู่อารยธรรมอันดีงาม...”

“...ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ ได้ปรากฏว่ามี “ช่างเสื้อหลวง” ซึ่งเป็นห้างฝรั่งและตั้งร้านเป็นทางการครั้งแรกในเมืองไทย ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่สมเด็จพระปิยมหาราชเสด็จไปอินเดียเดือนธันวาคม 2414...” ลาวัญย์ โชตามระ, 2536: 169)

ส่วนสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงเป็นผู้ริเริ่มออกแบบเครื่องแต่งกายมากมายหลายชุดสำหรับแต่งในโอกาสต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ชุดปกติสำหรับทรงในตำหนัก ไปจนถึงชุดสำหรับออกงาน รับแขกบ้านแขกเมือง และชุดเต็มยศสำหรับประกอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า นอกจากนี้ เมื่อครั้งตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประพาสสิงคโปร์และแหลมมลายู เมื่อ รศ. 116 ก็ทรงแต่งพระองค์ด้วยชุดแบบสตรียุโรปด้วย จะเห็นได้ว่าทรงมีบทบาทอย่างมากในการสร้างความเปลี่ยนแปลงแก่รูปแบบการแต่งกายของสตรีไทย

“...ด้วยภารกิจที่ทรงแต่งพระองค์เป็นประจำในโอกาสต่างๆ ซึ่งปรากฏพระราชบุคลิกลักษณะ ทั้งรูปและสีนวลกลมกลืนประกอบเป็นความงามเด่น เป็นจุดหมายให้บรรดาสตรีไทยทุกชั้นต่างพากันนุวัตตามพระราชนิยมกันทั่วไป จึงกล่าวได้ว่าสมเด็จพระบรมราชินีนาถแห่งรัชกาลที่ 5 คือ ผู้ทรงเอาศิลปะแห่งวิธีการแต่งกายสตรีไทยสมัยเก่ากับสมัยใหม่มาทรงปรับปรุงส่งเสริมให้งามขึ้นควรนับว่าเป็นศิลปะประยุกต์แห่งวิธีการแต่งกายของสตรีไทยที่กำลังจะก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ก็ว่าได้...” (อุทุมพร สุนทรเวช, 2540: 82)

“...เมื่อร้อยปีเศษมาแล้วเมื่อห้างแรมเซเว็คฟิลด์ยังเป็นเอกอยู่ในการทำฉลองพระองค์และเครื่องทรงนั้น สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าเมื่อยังทรงเป็นสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระอัครมเหสีนั้น ได้โปรดให้สร้าง “โรงเย็บ” ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ทรงมอบให้หม่อมเจ้าไชยศรีปราโมชเป็นหัวหน้ามีหน้าที่รับจ้างเย็บของของเจ้านายและผู้ที่อยู่ในพระราชฐาน และต่อมาได้ทรงจ้างฝรั่งมาทำงานในโรงเย็บนั้น...” (ลาวัญย์ โชตามระ, 2536: 172)

รอบแขนเสื้อและติดโบเล็กๆ ตามตัวเสื้อ ถีบ่างห่างบ้างตามความเหมาะสม บางท่านประดับโบเล็กๆ ระบายระบายเต็มตัวเสื้อ บางที่ใช้ลูกไม้ตกแต่งทั้งตัวเสื้อหรือที่แขนที่คอแล้วแต่จะเห็นงาม ลูกไม้ที่ใช้ตกแต่งนั้นส่วนมากเป็นลูกไม้มาจากต่างประเทศ รวมทั้งผ้าที่นิยมกันมากในสมัยนั้นมักเป็นผ้าไหมหรือผ้าแพรเนื้อดีจากยุโรป”(วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 136-137)

ภาพ: 2.24 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ที่มา: HengAyutthaya, 2555: ออนไลน์

ภาพ: 2.25 ด้านหลัง การแต่งกายของนางใน ปี พ.ศ. 2433 ที่มา: Manu (de Chiang Mai), 2010: Online

สรุปการแต่งกายของสตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงที่ 1 ดังนี้

เครื่องแต่งกายท่อนบน

เสื้อคอปิด ยกสูง หรือคอตั้ง ตัวเสื้อใช้เนื้อผ้าค่อนข้างหนาที่ทรงตัวได้ มีทั้งผ้าพื้นและผ้าลายดอก กระจุ้มกระจิม แขนยาวจดข้อมือ จีบรูปดอที่ป่าพองตั้งแต่ช่วงไหล่ และจีบอีกครั้งที่ต้นแขน เป็นชั้นเดียวหรือหลายชั้นอย่างงดงาม ที่นิยมมากก็คือแขนพองใหญ่ตั้งแต่เหนือบ่าลักษณะความพองของแขนคล้ายขาหมูแฮม จึงเรียกกันว่า “เสื้อแขนหมูแฮมหรือขาหมูแฮม” (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 136) แล้วช่วงศอกจะรวบพอดีกับท่อนแขน อาจติดระบายที่ขอบแขน มีรายละเอียดตกแต่งที่ท่อนแขนอย่างพิถีพิถัน เช่น ติดริบบิ้นขนาดเล็กและใหญ่เป็นแถวลงมาจดข้อมือ ลักษณะแขนเสื้อนี้มีความโดดเด่นมากตรงที่บางแบบมีแขนที่พองใหญ่มาก บางแบบก็มีแขนเข้ารูปแต่ประดับประดาด้วยลูกไม้และริบบิ้นอย่างวิจิตร คอตั้งสูง ปิดคอ ติดระบายที่ขอบคอหรือมีปกลูกไม้ ที่ตัวเสื้อเย็บเข้ารูปพอดีตัวประดับประดาด้วยผ้าลูกไม้จีบเป็นพวงหรือติดระบายเป็นระยะ คาดเข็มขัดที่เอว

ภาพ: 2.26 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในฉลองพระองค์เสื้อแบบขาหมูแฮม ปีพ.ศ. 2440 ที่มา: Original Old Antique Victorian Print, 2013: Online

ภาพ: 2.27 ฉลองพระองค์แขนพองอีกแบบหนึ่งและสายสะพายที่รัดแนบพระองค์ ที่มา: Poneag, 2556: ออนไลน์

ผ้าสไบที่ห่มกันมาแต่เดิม ในสมัยนี้ ถูกตัดทอนมาเป็น“แพรสะพาย” คือนำสไบหรือผ้าแพรมาจับเป็นผืนแคบ แล้วนำมาคาดให้ตึงแนบลำตัว จากไหล่ซ้ายไปที่เอวขวา ทับตัวเสื้ออีกทีหนึ่ง รวบชายไว้ที่เอวด้านขวา แพรสะพายนี้เป็นผ้าสีเข้มหรือสีอ่อนแล้วแต่ความเหมาะสม การคาดแพรสะพายนี้ “...เป็นที่นิยมมากกว่าการห่มสไบเฉียง น่าจะเป็นเพราะว่าแพรสะพายนี้ ไม่ปิดบังความงามของเสื้อเหมือนอย่างสไบเฉียง” (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 137)

การตกแต่งตัวเสื้อมีหลายรูปแบบตามความนิยมเฉพาะตัว ที่เห็นชัดเจนคือการติดระบายลูกไม้เป็นชั้นๆ บริเวณบ่า ไหล่ ปลายแขนเสื้อ คอเสื้อ หรือทั้งตัวเสื้อ ใช้ริบบิ้นหลากหลายขนาด ติดประดับตามตัวเสื้อ ลูกไม้ที่ใช้ตกแต่งนั้นส่วนมากเป็นลูกไม้ที่ซื้อจากต่างประเทศ หรือเจ้านายฝ่ายในถักโครเชต์เอง ผ้าที่นิยมตัดเสื้อเป็นผ้าไหมหรือแพรจากยุโรป มีทั้งผ้าพื้นและผ้าลายดอกไม้กระจุกกระจิม หรือลายดอกไม้เล็กๆ อื่นๆ

ภาพ: 2.28 การตกแต่งตัวเสื้อที่หรูหราและสง่างาม
 1. พระองค์เจ้าภาพรประภา กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี
 2. พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี
 3. สมเด็จพระเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์
 4. พระองค์เจ้าบุษบันบัวผัน
 5. พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์
 6. สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทมาลมารศรี พระอัครราชเทวี
 ที่มา: Poneag, 2556: ออนไลน์

ภาพ: 2.29 สมเด็จพระเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์
 ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เครื่องแต่งกายท่อนล่าง

นิยมนุ่งผ้าลายแบบโจงกระเบน สวมถุงน่องสีเข้มหรือสีอ่อนแล้วแต่ความเหมาะสมเป็นถุงน่องเนื้อหนาแบบเรียบๆ หรืออาจมีลายปักเป็นลวดลายต่างๆ อย่างงดงาม ส่วนรองเท้าเป็นรองเท้ามีสันไม่สูงมากประเภทรองเท้าคัทชู หัวแหลมหรือหัวตัด ส้นหนาไม่สูงมากนัก มีการประดับประดารองเท้าด้วยริบบิ้น ร้อยเชือกหรือปักเป็นลวดลายต่างๆ มีบ้างที่สวมเป็นรองเท้าบู๊ตแค่ข้อและเลยข้อ

ภาพ: 2.30 พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์
 ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.31 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรพิมพ์เพ็ญภาค
 ที่มา: Manu (de Chiang Mai), 2010: Online

ทั้งสองภาพนี้แสดงเครื่องแต่งกายในช่วงแรก เสื้อลูกไม้แบบเข้ารูปร่าง ใช้ผ้าหนา ประดับด้วยริบบิ้น โจงกระเบน ลักษณะถุงน่องที่ปักดินเป็นลวดลายนูนอย่างงดงาม รองเท้าคัทชูสั้นเตี้ย

เครื่องประดับ

เครื่องประดับที่มีการเปลี่ยนแปลงคือ มงกุฎหรือรัดเกล้าเปลี่ยนมาเป็นกระบังเตี้ยๆ ประดับเพชรเป็นรูปทรง หรือลวดลายต่างๆ ส่วนสร้อยคอและสร้อยข้อมือนั้นทำจากอัญมณีหลากชนิดไม่จำกัดอยู่เฉพาะแต่สร้อยไข่มุก เท่านั้น การทรงเครื่องประดับของเจ้านายฝ่ายใน ได้รับอิทธิพลมาจากการแต่งกายของเจ้านายสตรีในยุโรป ด้วยเช่นกัน ดังปรากฏหลักฐานในลายพระราชหัตถเลขาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีมาถึงสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ ระหว่างเสด็จประพาสยุโรป ได้ทรงเล่าและวิพากษ์วิจารณ์ถึงการทรงเครื่องประดับของเจ้านายสตรีในยุโรป ตามที่ได้ทรงพบเห็นมา ซึ่ง “...น่าจะเป็นพระเจดนาที่ใครจะให้สมเด็จพระบรมราชินีของพระองค์ทรงปรับปรุงการประดับเครื่องอาภรณ์ให้งามเทียมทันพระราชินีในอารยประเทศ โดยบางชนิดก็ทรงจัดซื้อมาพระราชทานด้วยมูลค่าสูงมาก...” (อุทุมพร สุนทรเวช, 2540: 98)

การสวมสร้อยคอและสร้อยข้อมือในสมัยนี้ นิยมสวมซ้อนกันหลายสาย ความยาวสั้นบ้างยาวบ้าง สร้อยบางเส้นห้อยจี้แบบฝรั่งอาจมีตุ้มตั้งหรือสายทึง ต่างหูส่วนใหญ่เป็นสายยาวระย้า หรือแบบที่เรียกว่า พวงเต่าร้าง เป็นต้น

เครื่องประดับที่นิยมกันอย่างมากอีกชนิดหนึ่งคือเข็มกลัดติดเสื้อและใช้ยึดแพรสะพาย ซึ่งนอกจากจะทำเป็นรูปต่างๆ เช่น รูปดอกไม้ ตัวสัตว์ และแมลง เพื่อความสวยงามแล้ว เข็มกลัดยังทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายบอกสังกัดของข้าหลวงฝ่ายในอีกด้วย กล่าวคือ ทำเป็นเข็มกลัดเสมา มีรูปอักษรไขว้เป็นพระนามาภิไธยย่อ หรือนามสกุล เข็มกลัดแบบนี้ เจ้านายฝ่ายในชั้นสูงทรงนิยมทำแจกจ่ายให้แก่ข้าหลวงประจำตำหนักของพระองค์ ตัวอย่างเช่น

“...ส.ว. หมายถึงอักษรย่อพระนามสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนาฯ ว.อ. เป็นอักษรย่อพระนามของสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ฯ และ ส.ส. ของพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ฯ และ ส.ม.ร. ของพระนางเจ้าสุชุมาลมารศรีฯ เป็นต้น...” (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 138)

2.1.3.2 การแต่งกายของสตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงที่ 2

ภาพ: 2.32 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านิภาภรณ์ วิมลประภาวดี กรมขุนอุทองเขตขัตติยนารี
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.33 เจ้าจอมหม่อมราชวงศ์สดับ ลดาวัลย์
ที่มา: Koykom, 2552: ออนไลน์

การแต่งกายของสตรีชั้นสูงในช่วงที่ 2 นี้ได้รับอิทธิพลจากเครื่องแต่งกายในสมัยเอ็ดวาร์ดเดียน

เครื่องแต่งกายท่อนบน

เครื่องแต่งกายสตรีช่วงตอนปลายรัชกาลได้เปลี่ยนไปโดยมีวิวัฒนาการด้านการใช้เนื้อผ้าและแบบ การตัดเย็บ ตลอดจนการประดับประดาคือ ส่วนตัวเสื้อท่อนบนเนื้อผ้ามีความบางเบาและทิ้งตัวมากขึ้น นิยม ใช้แพรไหมหรือฝ้ายเนื้อบางเบา ที่มีลายเล็กๆ หรือปักเป็นลายในตัว ส่วนผ้าลูกไม้ที่ใช้ประดับมีความโปร่ง บาง คอเสื้อมีการออกแบบที่หลากหลายมากกว่าเดิมโดยคอคว้านต่ำลงมาไม่ปิดคอ หรือคว้านเป็นสี่เหลี่ยม ตัวเสื้อหลวมขึ้น ไม่รัดรูป ยังมีการประดับด้วยลูกไม้ระบายอยู่แต่โดยรวมแล้วไม่พองฟูฟูฟ่าเหมือนในช่วง ต้นๆ แต่มีความอ่อนหวานละมุนละไมมากกว่า แขนเสื้อมีทั้งยาวต่ำกว่าศอกเล็กน้อย ตีระบายต่ำกว่าศอก และยาวจดข้อมือ บางแบบระบายเป็นชั้นๆ รอบแขนเสื้อ เอวเสื้อจีบเข้ารูปปล่อยตัวเสื้อหย่อนลงมาเล็กน้อย จีบรูปที่เอวหรือคาดเข็มขัดทับ

ผ้าแพรหรือผ้าเนื้อเบาที่สะพายจากไหล่ซ้ายไปที่เอวไม่รัดแน่นแต่สะพายแบบหลวมๆ ให้หย่อนพองาม แล้วผูกเป็นโบว์ไว้ใต้เอว มีหลายแบบทั้งที่เป็นผ้าพื้นเนื้อเบาหรือพิมพ์ลายดอกหรืออาจไม่ใช่แพรสะพายเลย

ภาพ: 2.34 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามาลินีนภดารา ศิริณีภาพรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกาย
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.35 แสดงลักษณะแพรสะพาย พระราชชายา เจ้าดารารัศมี
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.36 เจ้าจอมหม่อมราชวงศ์สดับ ลดาวัลย์
ที่มา: Koykom, 2552: ออนไลน์

เครื่องแต่งกายท่อนล่าง

ท่อนล่างนุ่งโจงกระเบนสวมถุงน่องลายโปร่งปักดิ้นรองเท้าคัทชู ส้นไม่สูงมาก รูปทรงรองเท้าเพรียวขึ้นมีการตกแต่งด้วยหัวเข็มขัดหรือสายคาด ถุงน่องหรือถุงเท้าที่นิยมแบบสีขาวและมีสีดั่งจะเห็นได้จาก สำเนาพระราชหัตถเลขา 2 กรกฎาคม รศ.128 (อ้างถึงใน ชาลี เอี่ยม กระสินธุ์, 2539: 60)

“...ของแพแชนเนบอลในวังเดี่ยวนี้อีกอย่างหนึ่งคือ ถุงตีนสี แพแชนอันนี้ได้เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อกลับจากยุโรปใส่ถุงตีน และเกือกหนังสีก็มีความปรารถนาที่จะใส่กันขึ้นมาบ้างจนความรู้ ไปถึงอ้ายพวกห้างสั่งมาขายเกือกนั้นมาประเดี่ยวดเดียวหมดไม่ทันรู้ แต่ถึงรู้ก็ไม่รู้จักขนาดตีนคงไม่กล้าสั่ง จึงได้แต่ถุงตีนส่งขึ้นมา สีละคู่ ที่เขาใช้กันอยู่เวลานี้แพแชนอันยังไม่สู้เดิน...”

ภาพ: 2.37 เจ้าจอมมารดาอ่วม สะพายผ้าแพรปัก จปร.สวมถุงน่องรองเท้า เข้าวัดกัน ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เครื่องประดับ

มีหลากหลายแบบ นิยมสวมสร้อยมุกความสั้นยาวต่างกันซ้อนกันหลายเส้น มีตั้งแต่เส้นสั้นติดคอจนยาวเลยสะเอว บางเส้นห้อยจี้มุก บางครั้งพบว่าสวมเฉพาะสร้อยเพชรหรือพลอยสีต่างๆ ล้อมเพชร และยังมีสร้อยมุกเส้นเล็กเป็นแผงลักษณะแบบโซกเกอร์สวมติดคอ ยังคงนิยมกลัดเข็มกลัดบนตัวเสื้อและยึดบนแพรสะพายป่า

2.1.4 การแต่งกายของสตรีไทยสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453 – 2468)

ในสมัยนี้ อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกยังคงมีบทบาทชัดเจน ผสมผสานกับวิถีชีวิตแบบไทยเนื่องจากพระมหากษัตริย์ คือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ จึงได้ทรงสัมผัสวิถีชีวิตและขนบประเพณีแบบยุโรปตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ทรงศึกษาอยู่ การแต่งกายของสตรีชั้นสูงสมัยนี้เทียบได้กับสมัยเอ็ดวาร์ดเตียนช่วงหลังและช่วงต้นของอาร์ต เดคโค

ค่านิยมเรื่องการแต่งกายของสตรีในสมัยนี้ ยังคงเป็นไปตามพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีการเปลี่ยนแปลงให้มีความเป็นสากลมากขึ้น “...ส่วนการแต่งกายลีตามวันซึ่งเคยเป็นค่านิยมที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตลอดมาก็เริ่มมีการปรับเปลี่ยนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเห็นว่าการแต่งกายลีตามวันเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยสะดวกต่อการปฏิบัติ...” (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 144)

เจ้านายสตรีที่ถือเป็นผู้นำด้านการแต่งกายในสมัยรัชกาลที่ 6 คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ (พ.ศ. 2427-2481) ทรงมีบทบาทในการตัดแปลงเครื่องแต่งกายสตรี ดังต่อไปนี้

“...พระองค์ทรงพิถีพิถันในเรื่องการแต่งพระองค์เป็นอย่างมาก ทรงเป็นผู้นำในการตัดแปลงประยุกต์เสื้อผ้าให้สวยงามและสะดวกต่อการสวมใส่ โดยริเริ่มตัดแปลงผ้าชั้นธรรมดาให้เป็นผ้าถุงสำเร็จทรงออกแบบตัดเย็บให้เข้ากับรูปร่างและสวมใส่สบายในการตัดฉลองพระองค์นั้นจะเป็นแบบหลวมๆ ทรงกับพระภูษาผ้าป้าย ในการตัดฉลองพระองค์นั้นจะทรงเลือกแบบจากในแค็ตตาล็อกที่ทรงสั่งซื้อมาจากต่างประเทศและนำมาตัดแปลงให้เข้ากับบุคลิกของพระองค์...” (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 145)

“...ในรัชกาลที่ 6 การแต่งกายก็ยังคงมุ่งใจกระเบนอยู่ทั้งในราชสำนัก ตลอดจนข้าราชการและประชาชน แต่เจ้านายฝ่ายในและสุภาพสตรีชั้นสูง ทรงเครื่องประดับและประดับอาภรณ์ต่างๆมากขึ้น...” (เทพซู ทับทอง, 2544: 102)

ภาพ: 2.38 สมเด็จพระราชปิตุจฉาเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร
ที่มา: วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยา-
ลงกรณ์, 2536: 31

ภาพ: 2.39 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

การแต่งกายของสตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 สามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วง ดังต่อไปนี้

2.1.4.1 การแต่งกายของสตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ช่วงที่ 1

ภาพ: 2.40 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามาลินีนภดารา ศิริินิภาพรรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา
ที่มา: สมาชิกหมายเลข 897552, 2557: ออนไลน์

ภาพ: 2.41 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอดิสรุยาภา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์ราไพ
ที่มา: Sirivinit, 2553: ออนไลน์

ภาพ: 2.42 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเชตรมงคล ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ในช่วงแรกนี้ เครื่องแต่งกายของสตรีไทย นิยมตัดเย็บจากผ้าเนื้อบางเบามากขึ้น เป็นผ้าลูกไม้ทั้งผืน หรือมีลูกไม้ประดับอยู่ เนื้อผ้ามีลวดลายต่างๆ

เครื่องแต่งกายท่อนบน

ตัวเสื้อมีแขนยาวเสมอข้อศอกทั้งตัวตามธรรมชาติ แขนเสื้อปล่อยไม่จีบพอง บางครั้งโชว์เนื้อผ้าเรียบๆ ช่วงแขนและตกแต่งเพียงเล็กน้อยด้วยลูกไม้หรือแถบผ้าที่มีสีและพื้นผิวต่างกันตรงปลายแขน คอเสื้อกว้างขึ้น คว้านตื้นๆ บางทีทำเป็นคอกะลาสี การตกแต่งเสื้อผ้าด้วยลูกไม้จีบอย่างฟูฟ่องหรือพุดน้อยลง ลดการ ตกแต่งด้วยริบบิ้นหรือโบว์จำนวนมากตามตัวเสื้อ การตกแต่งบนตัวเสื้อมีความหลากหลายและผสมผสานมาก ทั้งวัสดุที่ใช้ การเล่นสีเข้มสีอ่อน การใช้ผ้าเนื้อเรียบคู่กับผ้าที่มีพื้นผิวและลวดลายในเครื่องแต่งกายชุดเดียวกัน เช่น ผ้าลูกไม้กับผ้าแพร และมีการประดับตัวเสื้อด้วยกระดุมต่างแบบต่างขนาด

ในช่วงนี้ยังคงมีการใช้แพรสะพาย เป็นผ้าเนื้อนิ่ม เบา สีเข้มหรือสีอ่อนพาดไหล่ข้างซ้ายโดยสะพาย แบบหลวมๆ ติดเข็มกลัดยึดที่บ่า ผ้าสะพายนี้มีลวดลายต่างๆเข้ากับตัวเสื้อแต่บางครั้งก็ไม่ใช้ มีผ้าคาดเอว หรือเข็มขัด

ภาพ: 2.43 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.44 บุคคลไม่ทราบนาม
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เครื่องแต่งกายท่อนล่าง

นุ่งผ้าโจงกระเบน สวมถุงน่องทั้งสีอ่อน สีเข้ม มีลวดลายบ้างแต่ลดความหรูหราของการปักด้นลง รองเท้าคัทชูสั้นเตี้ยและสั้นสูง

ภาพ: 2.45 คุณเพื่อน เลหาเศรษฐี (ฮีน)
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.46 พระองค์เจ้าอดิสรุริยาภา
ที่มา: ทายาทนาวาเอก สมารมภ์ บุณนาค,
2542: 323

ภาพ: 2.47 ท่านผู้หญิงคุณหญิงมาลา มาลากุล
ณ อยุธยา ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เครื่องประดับ

เครื่องประดับมักใส่ผสมผสานกันอย่างหลากหลาย เช่น สร้อยติดคอที่เป็นแผงแบบโซกเกอร์ สร้อยมุกต่างขนาด เส้นเดียวและหลายเส้นมีความยาวหลายระดับ ที่สำคัญคือ การใช้เครื่องประดับศีรษะที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของสมัยนี้ มีลักษณะคือ

“เจ้านายและผู้ดีสมัยนั้นที่เป็นหญิง นิยมเอาสายสร้อยผ้ามาคอดรอบศีรษะเหมือนอย่างอินเดียนแดงในภาพยนตร์ หรือบางทีก็เอาสายสร้อยไข่มุกมาสวมคอ เป็นต้น” (อเนก นาวิกมูล, 2547: 127) เครื่องประดับที่นำมาคอดศีรษะ อาจเป็นแถบผ้า ไข่มุก หรือเครื่องประดับชนิดอื่น ๆ

ภาพ: 2.48 พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทรทิพนิภา
ที่มา: กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, 2530: 121
ภาพ: 2.49 บุคคลไม่ทราบนาม
แสดงรูปแบบของเครื่องประดับ
ที่หลากหลาย
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

2.1.4.2 การแต่งกายของสตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ช่วงที่ 2

ในช่วงนี้ การแต่งกายของสตรีไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากเป็นพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้

“...สตรีงามในทัศนะของพระองค์ คือ นุ่งผ้าชิ้น ไฝมยาว และพันขาว...พระองค์ไม่โปรดให้สตรีไทยนุ่งโจงกระเบนโปรดให้เปลี่ยนมาเป็นนุ่งผ้าถุงหรือนุ่งชิ้น ทรงแนะนำผ่านพระราชนิพนธ์ที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตว่า “ให้สตรีไทยทุกๆภาคไฝมยาวและนุ่งชิ้น...” (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 100-101)

ภาพ: 2.50 พระนางเธอลักษมีลาวัณ
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.51 พระสุจริตสุดา
(เปรี๊ยะ สุจริตกุล)
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.52 พระองค์เจ้าวัลลภาเทวี
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เครื่องแต่งกายท่อนบน

ช่วงนี้ เริ่มมีเสื้อแบบใหม่ ๆ และหลากหลายมากขึ้น มีแบบยาวคลุมสะโพกหรือยาวเสมอเข่าตกแต่งด้วยลูกไม้โปร่งบางเบา สำหรับสวมเข้ากับผ้าชิ้น ตัวเสื้อเป็นแบบเสื้อตัวหลวมและแบบพอดีตัว ใช้ผ้าหลากหลายชนิด ทั้งผ้าพิมพ์ดอก ผ้าแพร ผ้าลูกไม้ และผ้าโปร่งบาง เนื้อนิ่มแบบชีฟอง แขนเสื้อสั้นขึ้นเหนือศอกหรือสั้นแค่ต้นแขน คอเสื้อคว้านต่ำกว่าเดิม มีทั้งคอกลม คอแหลม คอเหลี่ยม มีเข็มขัดหรือผ้าคาดเอว “...ในสมัยนี้ ความนิยมในการสะพายแพรหรือผ้าเฉียงบ่าลดน้อยลงมาก ยังคงใช้ในบางโอกาส เช่น เมื่อต้องแต่งกายเต็มยศเท่านั้น...” (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 144)

เครื่องแต่งกายท่อนล่าง

สตรีเปลี่ยนมานุ่งชิ้นตามพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผ้าชิ้นมีเชิงป้ายด้านหน้า ระยะเวลาแรกเป็นชิ้นที่ยาวเกินครึ่งน่องต่อมาสั้นขึ้น อยู่ในระดับเข่าเป็นผ้าชิ้นใหม่และชิ้นเชิงทอดด้วยเส้นเงินและเส้นทอง นอกจากผ้าชิ้นแล้วยังมีชุดกระโปรงแบบฝรั่งสวมถุงน่องยาว เป็นถุงน่องเรียบๆ สีพื้น ไม่ได้เล่นลวดลายปักเหมือนที่เคยสวมกับผ้าโจงกระเบน รองเท้านิยมสวมรองเท้าคัทชูหุ้มส้น ส้นไม่สูงมากรูปทรงเรียวและเพรียวขึ้น มีแบบรองเท้าน้ำที่หลากหลายนขึ้น

ภาพ: 2.53 เจ้าจอมเอิบ เจ้าจอมอาบ เจ้าจอมเอื้อน เจ้าจอมเอี่ยม แสดงให้เห็นความหลากหลายของเครื่องแต่งกาย สมัยรัชกาลที่ 6 ไม่ว่าจะทรงผม เสื้อผ้า สายสะพาย ผ้าชิ้นและโจงกระเบน ตลอดจนถุงน่อง รองเท้า
ที่มา: ปรียววรรณ, 2546: 35

ภาพ: 2.54 พระนางเชลลิกษมีลาวัณ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: Zop2012, 2555: ออนไลน์

ภาพ: 2.55 ท่านผู้หญิงสุวรรณมนตรี
(กิมไล้ สุจริตกุล)
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.56 คุณหญิงน้อย เทพหัสดิน ณ
อยุธยา
ที่มา: ชมรมสายสกุลขุนนาถ, 2542: 32

เครื่องประดับ

นิยมสวมสร้อยไข่มุกเส้นสั้นยาวหลายเส้น บางคนสวมจี้ห้อยคอ และบางทีก็สวมพร้อมๆ กันแต่เครื่องประดับประเภทสร้อยนี้ไม่สวมมากมายหลายเส้นเหมือนในช่วงที่ผ่านมา นอกจากนั้นก็มีแหวน สร้อยคอมือ กำไล ต่างหู นาฬิกาขึ้นอยู่กับรสนิยมของผู้สวมใส่ จุดเด่นของเครื่องประดับสตรีสมัยรัชกาลที่ 6 ยังเป็นเครื่องประดับศิระซึ่งเป็นสร้อยหรือแถบผ้าคาดรอบศิระชน บนหน้าผากหรือบนเรือนผม บางคนก็ใส่ที่คาดผมหรือติดที่บ

2.1.5 การแต่งกายของสตรีไทยสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2468 – 2477)

ในสมัยนี้ ถือว่าเป็นสมัยที่อิทธิพลตะวันตกในสังคมไทยยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นกว่าในสมัยรัชกาลที่ 5-6 ส่วนหนึ่งเนื่องจาก “...เป็นเวลาที่นักเรียนนอกกลับมาเต็มบ้านเต็มเมือง, แยกเอาความเห็นเข้ามาต่างๆ...” (ม.จ. พูนพิพัฒน์ ดิศกุล 2551: 82) อันเป็นผลมาจากการที่ชนชั้นสูงนิยมส่งบุตรหลานออกไปศึกษาต่างประเทศตะวันตก เมื่อนักเรียนเหล่านี้กลับมา ก็รวมตัวกันตั้งสมาคมเพื่อพบปะสังสรรค์กัน

สำหรับสตรีในสมัยนั้น ก็มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ตามแบบอย่างชาวตะวันตกเช่นเดียวกัน

“...แนวนิยมในการแต่งกายโดยได้อิทธิพลจากตะวันตกยังคงต่อเนื่องมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 แต่ผ้าชั้นยาวเปลี่ยนเป็นสั้นคล้ายกระโปรง ตัดด้วยผ้าไหมไทยหรือแพร ส่วนเสื้อตัวยาวหลวมนั้นนิยมแพรตัวนหรือแพรฝรั่งชนิดอื่นๆ ผมตัดหยิกเป็นคลื่น ผู้หญิงทันสมัยในยุคนี้อาจหาความบันเทิงนอกบ้านด้วยการไปงานปาร์ตี้ ไปดูแข่งม้าหรือรวมกลุ่มกับเพื่อนฝูงและญาติพี่น้องไปเที่ยวด้วยกัน ทำนองเดียวกับหญิงสาวทันสมัยชาวยุโรป...” (นารีเรื่องนามในพระราชนุสรณ์, 2535: 47)

เนื่องจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีระยะเวลาเพียง 9 ปี จึงไม่ได้แบ่งลักษณะการแต่งกายเป็น 2 ช่วงสมัยเช่นเดียวกับในสองรัชกาลที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม ในระยะเวลาดังกล่าว การแต่งกายของสตรีไทยก็แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด

ภาพ: 2.57 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
ภาพ: 2.58 มล.นวม สนิทวงศ์
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เครื่องแต่งกายท่อนบน

ตัวเสื้อเป็นเสื้อตัวยาว คอปาดต้น คอเล็ก หรือคอถ่วง ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดจากตัวเสื้อในสมัยก่อนหน้าคือ เป็นเสื้อไม่มีแขน อาจเป็นเสื้อแขนสั้นหรือแขนกุด เปิดไหล่ เนื้อผ้าพลิ้วทั้งตัว คุบอบบางและอ่อนหวาน ใช้ผ้าลูกไม้ตกแต่งเพียงเล็กน้อย ความนิยมในการใช้ลูกไม้เพื่อตกแต่งลดน้อยลง ใช้ผ้าแพรตกแต่งด้วยการปักมากขึ้น และแต่งกายเป็นแบบฝรั่งเต็มที่ ตัวเสื้อหลวม ถ่วงใต้สะเอวแล้วจีบรวบไว้เหนือสะโพกบนหรือบริเวณสะโพก บางทีผูกเป็นโบแล้วปล่อยชายลงมา ในสมัยนี้เลิกใช้ผ้าแพรสะพาย คงไว้แต่สายสะพายสำหรับติดเครื่องราชอิสริยาภรณ์เมื่อออกงานเท่านั้น

ภาพ: 2.59 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
ที่มา: เพชรทับทรวง, 2552: ออนไลน์

ภาพ: 2.60 ลักษณะเสื้อที่มีความยาวคลุมสะโพก
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.61 ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี
ที่มา: ไทยรัฐออนไลน์, 2555: ออนไลน์

เครื่องแต่งกายท่อนล่าง

นิยมสวมผ้าขึ้นหรือผ้าถุงสำเร็จซึ่งมีทั้งช่วงที่นิยมความสั้นครึ่งน่องและยาวเหนือข้อเท้า ต่อมานิยมสวมกระโปรงผ้าชนิดเดียวกับตัวเสื้อหรือต่างชนิดกัน มีความพลิ้วทั้งตัว เป็นกระโปรงย้วยแนบสะโพก ปล่อยชายบานเล็กน้อยหรือเป็นกระโปรงหลวมๆ พอดีตัว ยาวต่ำกว่าเข่าหรือครึ่งน่อง ชายกระโปรงอาจไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับแบบ สวมถุงน่องใยบัวเนื้อบางสีพื้นหรือไม่สวมถุงน่อง ถุงน่องมีทั้งแบบเรียบและมีลวดลาย สวมรองเท้าคัทชูส้นสูง ทรงเพรียว มีสายคาด

ภาพ: 2.62 ท่านผู้หญิงดุขสมิมาลา มาลากุล
ณ อยุธยา
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.63 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
ที่มา: Sivanont, 2550: ออนไลน์

ภาพ: 2.64 ท่านผู้หญิงกอบแก้ว อาภากร
ณ อยุธยา
ที่มา: นิธิ วัตติภูมิพงศ์, 2552: 106

เครื่องประดับ

นิยมสวมสร้อยมุกไม่กี่สายยาวลดหลั่นกันลงมา ขนาดของไข่มุกมีความต่างกันหรือสวมสร้อยมุกติดคอเส้นเดียว บางครั้งก็สวมเพชรพลอยสีต่างๆประดับมุก ติดเข็มกลัดที่ตัวเสื้อหรือยึดสร้อยเส้นยาวไว้กับตัวเสื้อ นอกจากนี้ก็มีแหวน กำไล นาฬิกาตามรสนิยมของผู้สวมใส่ ยังคงมีการสวมเครื่องประดับคาดศีรษะอยู่บ้าง ซึ่งเป็นความนิยมที่ต่อเนื่องมาจากสมัยรัชกาลที่ 6

ภาพ: 2.65 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
ที่มา: พนอจัน, 2551: ออนไลน์

2.2 พระราชานิยมและสถานการณ์สำคัญ

ในการเลือกประเภทเซรามิกที่จะใช้ในการออกแบบนั้น ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพระราชานิยมและสถานการณ์ใน 3 รัชสมัยที่มีความสำคัญและเหมาะสมกับแรงบันดาลใจในการออกแบบเพื่อนำไปวิเคราะห์หาประเภทของเซรามิกและจะนำไปใช้กับรูปทรงต่อไป

2.2.1 สมัยรัชกาลที่ 5

ในสมัยนี้มีการพัฒนาในทุกด้าน เช่น รูปแบบการปกครอง การสื่อสาร การคมนาคม สถาปัตยกรรม พระราชานิยมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและประเพณีซึ่งสอดคล้องกับการแผ่ขยายของอารยธรรมตะวันตก เช่น การสะสมภาชนะและเครื่องถ้วยของจีนและยุโรป การใช้ชุดรับประทานอาหารจากยุโรป ธรรมเนียมการดื่มชาฝรั่ง เป็นต้น

“...อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกก็เริ่มแทรกซึมไปทั่วทุกแห่งเช่นกัน ทั้งในส่วน
ของสถาปัตยกรรม การตกแต่ง หรือแม้แต่ลายเขียนประดับเครื่องกระเบื้อง เช่น
ชามฝา ลายก้านขดประกอบลายเทพนมรลิ่งหึ่งซึ่งถูกแทนที่ด้วยลายพรรณพฤกษา
แบบฝรั่ง อย่างไรก็ดี กระแสความเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้ได้ทำให้เกิดการพัฒนา
ลายใหม่ๆในเครื่องกระเบื้องของไทยโดยการต่อยอดและประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย...”
(ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน), 2555: 13)

สรุปข้อมูลเครื่องแต่งกาย						
เครื่องแต่งกาย		รัชกาลที่ 5		รัชกาลที่ 6		รัชกาลที่ 7
ศิระชะ	ทรงผม	ผมสั้นทรงดอกกระพุ่ม เปิดหน้าผาก ผมยาว		ผมสั้นแค่นาค		ผมสั้น ม้วนเก็บข้างใน
	เครื่องประดับ			แถบผ้าคาดรอบศิระชะ บน หน้าผากแถบคาดผม กีบ		
ลำตัว	เครื่องแต่ง กายท่อนบน	ช่วงที่ 1	ช่วงที่ 2	ช่วงที่ 1	ช่วงที่ 2	เสื้อตัวยาว คอปาด คอเล็ก ไม่มีแขน แขนกุด ตัวเสื้อหลวม ผ้าบางพลิ้ว
		ผ้าหนา แขนพอง คอตั้งปิดคอ ตัวเสื้อเข้ารูป ติดริบบิ้น เล็กๆ ประดับ ตามตัวเสื้อ คาดเข็มขัด แพรสะพายรัด ผ้าบางเบา และทิ้งตัว คอเปิด	ผ้าบางเบา และทิ้งตัว คอเปิด แพรสะพาย เนื้อบาง หลวม	เสื้อมีแขนยาว เสมอข้อศอก ประดับ ตัวเสื้อด้วย กระดุม ต่างแบบ ต่างขนาด	เสื้อตัวหลวม และแบบ พอดีตัว ผ้าโปร่งบาง เนื้อนิ่ม คอกลม คอแหลม คอเหลี่ยม	
	เครื่องประดับ	สร้อยมุก เส้นสั้นติดคอ จนยาวเลย สะเอว ห้อยจี แบบฝรั่ง เข็มกลัด	สร้อยมุก ความสั้นยาว ต่างกันซ้อน กันหลายเส้น โซกเกอร์มุก สร้อยเพชร เข็มกลัด	โซกเกอร์ สร้อยมุกต่าง ขนาด	สร้อยไข่มุก เส้นสั้นยาว หลายเส้น แหวน สร้อย คอมือ กำไล ต่างหู นาฬิกา	
ท่อนล่าง	เครื่องแต่งกาย ท่อนล่าง	โจงกระเบน	โจงกระเบน	โจงกระเบน	ผ้าชีน	กระโปรงย้วยพลิ้วทิ้งตัว แนบสะโพก ปล่อยชายบาน หลวมพอดีตัว ยาวเลยเข่า
	ถุงน่อง	ถุงน่องสีเข้ม สีอ่อน ปักลาย	ถุงน่องสีเข้ม สีอ่อน	สวมถุงน่อง	สวมถุงน่อง เรียบ	ถุงน่องสีพื้น
	รองเท้า	คัทชูสันเตี้ยหนา เข็มขัด ร้อยเชือก	บูตสันมีหัว	คัทชูหุ้มสัน ส้นไม่สูงมาก		คัทชูสันสูง

ตาราง: 1 สรุปข้อมูลเครื่องแต่งกาย

2.2.1.1 การสะสมภาชนะและเครื่องถ้วยของจีนและยุโรป
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเป็น
“ยุคทองของเครื่องถ้วยจีนในไทย” (อนันตภักดิ์ โขติมมงคล, 2541: 25)
ในหมู่ชนชั้นสูง คหบดี มีการสะสมเครื่องถ้วยจีนโดยเฉพาะเครื่องลาย
ครามอย่างกว้างขวางและมีการจัดประกวดกัน จากบันทึกความทรงจำ
ของ ม.จ.จจิตรถนอม ดิศกุล (156) กล่าวว่า

ภาพ: 2.66 ชามเคลือบสีลงยาบนเคลือบ
(2411-2453) สมัยรัชกาลที่ 5 แสดงลาย
พรรณพฤกษาแบบยุโรปแทนที่ลายก้านขด
และเปลวนก
ที่มา: ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ,
2555: 125

“...อันที่จริงสมเด็จพระปิตุราชา และทูลหม่อมกรมหลวงทรงมีตำหนักของพระองค์เองอยู่แล้วในพระราชวังดุสิตซื้อสวนนกไม้ ซึ่งเป็นชื่อในกระบวนเครื่องลายครามที่นิยมเล่นกัน ในตอนสร้างพระราชวังสวนดุสิต เครื่องลายครามเป็นภาชนะที่เขียนสีน้ำเงิน บนเนื้อสีขาว มีหลายประเภท เช่น แจกัน กระโถน โถมีฝา ชุบน้ำชา เป็นต้น...”

“...ในบริเวณพระราชวังสวนดุสิต ได้โปรดให้จัดสวนต่าง ๆ ขึ้น แลพระราชทานซื้อสวนเป็นชื่อลายกิมตึ้งทั้งนั้น เพราะเวลานั้นกำลังโปรดเล่น “กิมตึ้ง” ตัดสินโต๊ะจีนเครื่องปั้นถ้วยลายครามบ่อย ๆ...” (ม.จ.จงจิตรถนอม ดิศกุล, 2522: 20)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยและมีรสนิยมเป็นเลิศในงานศิลปะและทัศนศิลป์ทุกแขนง เมื่อครั้งที่เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2450 ได้ทรงซื้อเครื่องลายครามจากประเทศอังกฤษเป็นจำนวนมาก

“...แต่ข้อที่ประหลาดนั้น ชื่อเครื่องลายครามได้เป็นอันมาก เก่าๆดีๆ ประหลาดที่เขาตั้งราคาถ้าขึ้นโตะๆถ้าขึ้นคู่ถ้าขึ้นครามไม่ว่าผัดผาภูเขาผาเรียกราคาแพงถ้าเป็นชิ้นเล็กๆ เช่น ชาม จานไม่ว่าดีว่าเลว ราคาอยู่ใน 30 ซิลลิงปอนด์หนึ่งช่างผลิตเพลินใจเสียนี้กระไร...” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ไกลบ้าน, 2508: 748)

ส่วนเครื่องเบญจรงค์นั้นมีที่มาจากเครื่องถ้วยของจีนซึ่งสั่งเข้ามาใช้ตั้งแต่สมัยอยุธยาโดยจำกัดการใช้เฉพาะในกลุ่มราชวงศ์ ต่อมาแพร่หลายไปสู่ชนชั้นสูงและประชาชนทั่วไปตามลำดับ นิยมสะสมมากในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ซึ่งในที่สุดก็หมดความนิยมในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากความนิยมวัฒนธรรมตะวันตกมีมากขึ้น

“...เบญจรงค์ในช่วงกลางศตวรรษที่ 18 -19 ได้ชื่อว่าเป็นภาชนะที่มีสีสันและการตกแต่งที่หรูหราที่สุดในประวัติศาสตร์อันยาวนานของเซรามิกในประเทศไทย และยังทำต่อเนื่องจนปัจจุบัน โรงงานเฉพาะด้านใกล้กรุงเทพมหานครผลิตเบญจรงค์ที่ตกแต่งด้วยมืออย่างพิถีพิถัน ความงามของชิ้นงานและคุณภาพอันโดดเด่นทำให้เบญจรงค์มักจะถูกมองว่าเป็นของขวัญแก่ภาคันตุกะที่มาเยือนประเทศ...” (Habu and Rooney, 2013: 31)

ภาพ: 2.67 กระโถนเบญจรงค์ ซึ่งเป็นภาชนะอเนกประสงค์ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่มา: Habu and Rooney, 2013: 103

2.2.1.2 ธรรมเนียมการดื่มชาฝรั่ง

ภาชนะบนโต๊ะอาหารตลอดจนชุน้ำชาซึ่งนิยมสั่งทำจากประเทศจีนนั้นได้เปลี่ยนเป็นแนวนิยมจากยุโรปซึ่งมีผลต่อวิธีการรับประทานอาหารด้วย

“...ความนิยมเครื่องกระเบื้องจากยุโรป นอกจากจะเป็นสิ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงการแพร่ขยายของอารยธรรมตะวันตก แล้วยังแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความนิยมของประชาชนชาวไทย ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ จากงานชามกระเบื้องซึ่งเราเคยสั่งซื้อหรือสั่งทำเป็นพิเศษ จากประเทศจีน อันเป็นที่นิยมมาแต่สมัยอยุธยา ก็ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเป็นงานชามจากยุโรป ซึ่งมีรูปลักษณะที่ผิดแปลกไปจากถ้วยชามแบบเดิม และเป็นผลให้วิถีการบริโภคอาหารเปลี่ยนแปลงไปด้วย จากการรับประทานอาหารด้วยมือเป็นการใช้ช้อนส้อม ซึ่งแม้จะเป็นเครื่องใช้แบบตะวันตก แต่ไทยเราก็ได้เลือกสรรมาไว้ใช้กับอาหารไทยเพียง ๒ ชั้น ไม่จำเป็นต้องใช้มีด ส้อม แบบต่างๆ เป็นชุดอย่างประเทศตะวันตก การเลี้ยงอาหารในงานต่างๆ ที่เคยเลี้ยงอาหารแบบไทย หรือแบบจีน ก็มีการเลี้ยงอาหารฝรั่งเพิ่มขึ้น ทำให้ความนิยมในการบริโภคอาหารฝรั่ง แพร่หลายในหมู่ประชาชน...” (Reocities, 2556: online)

ธรรมเนียมดื่มชาฝรั่งเริ่มเป็นที่นิยมในกลุ่มชนชั้นสูง ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการสั่งทำชุดน้ำชาเพื่อใช้ในราชสำนักในที่สุดก็แผ่ขยายไปสู่ชนชั้นสูงซึ่งปรับวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตให้เป็นแบบยุโรปซึ่งสอดคล้องกับพระราชนิยม จากพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เล่ม 2 ได้กล่าวถึงการเสด็จไปชมโรงงานเซฟว์ (Sevres) ซึ่งผลิตเครื่องกระเบื้องชั้นดีของฝรั่งเศสและได้ทอพระเนตรชุดน้ำชาที่ทรงสั่งซื้อ

“...วันนี้เห็นเขาเปิดเตาเอาของที่เขาแล้วออก แลได้เห็นทำงานแลถ้วยน้ำชาของเรา ซึ่งยังทำไม่แล้วหมด...ที่เซฟว์เหนจะเปนดีกว่าทุกแห่ง ไม่มีที่ไหนสู้...” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2508: 430)

ภาพ: 2.68 ชุดกาแฟกระเบื้องลายทอง มีพระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดง ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต
ที่มา: Reocities, (ม.ป.ป.): ออนไลน์

2.2.1.3 การสะสมตลับงา

กิจกรรมหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมในยุคที่บ้านเมืองมีความสงบสุขและเต็มไปด้วยความเจริญทางวัฒนธรรมก็คือการสะสมตลับงาตลับงาใส่ขี้ผึ้งใช้ทาริมฝีปากลักษณะกลมมีฝาปิดมีตั้งแต่ขนาดเล็กไล่เรียงกันไปเป็นชุด รูปทรงต่างๆ กัน เช่น ทรงลูกพลับ ทรงจระก้า ทรงลูกตาล เป็นต้น

“...ในปี พ.ศ. 2445 เป็นสมัยที่นิยมเล่นตลับงากัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลเจ้านายฝ่ายในได้เริ่มทรงเล่นตลับงา เพราะเหตุเกิดขึ้นจากการที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นตลับงาของเสด็จอา กรมหลวงทิพยรัตน์ ฯ บรรจุขี้ผึ้งสีพระโอษฐ์ มีรูปเป็นลูกพลับใบเล็ก สีของขี้ผึ้งจับงาม สีเหมือนโมรา พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่าราวกับผู้ชายเล่นกล่อมเม่อม สบายกล่อมจนจับสียวย ทรงรู้สึกนิยมชมชอบมาก ต่อจากนั้นจึงได้เกิดนิยมเล่นตลับงาซัดกันจนเป็นงานงาม ไปตาม ๆ กัน แลมีการออกแบบเป็นรูปต่าง ๆ...” (ม.จ.จงจิตรถนอม ดิศกุล, 2522: 60)

ภาพ: 2.69 ตลับงาทรงลูกพลับ
ที่มา: เครื่องพิธีกรรมที่ ๒, (ม.ป.ป.): ออนไลน์

2.2.2 สมัยรัชกาลที่ 6

ในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ มีเหตุการณ์ที่เป็นพระราชนิยมและที่เป็นพระราชดำริให้จัดขึ้นหลายเหตุการณ์ ผู้วิจัยได้เลือกเหตุการณ์สำคัญซึ่งเป็นที่ยึดจำถึงปัจจุบันและสามารถเป็นแนวทางประกอบแนวคิดเกี่ยวกับประเภทของเซรามิกได้ดังนี้

2.2.2.1 การละคร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านวรรณกรรมและนาฏศิลป์ ทรงเป็นผู้นำการละครพูดแบบตะวันตกมาเผยแพร่ นับว่าเป็นของใหม่และเป็นที่น่าตื่นตาตื่นใจในสมัยนั้น นอกจากจะทรงพระราชนิพนธ์บทละครต่างๆแล้ว ยังทรงควบคุมการแสดงและแสดงเองอีกด้วย

“...พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดละครมาก ไม่ว่าจะประทับประจำอยู่ที่ใดก็จะมีการสร้างโรงละคร ณ สถานที่พระองค์ประทับด้วยเสมอ...” (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ, อ้างถึงใน วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 103) “...ความโปรดปรานละครของพระองค์มิได้โปรดเป็นเพียงผู้พนธ์หรือผู้ชมละครเท่านั้น แต่ยังโปรดที่จะแสดงเองด้วย และโปรดให้เจ้านายฝ่ายในชั้นสูงอันได้แก่ พระวรกัญญาพทาน พระองค์เจ้าวัลภาเทวี ซึ่งเป็นพระคู่หมั้นร่วมแสดงด้วย...” (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2549: 104)

2.2.2.2 ดุสิตธานี

ดุสิตธานีคือเมืองจำลองหรือเมืองย่อส่วนซึ่งสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อวางรากฐานการปกครองท้องถิ่นในระบอบประชาธิปไตย เริ่มสร้างในปี พ.ศ.2461 ภายในพระราชวังดุสิต ต่อมาได้ย้ายไปอยู่บริเวณพระราชวังพญาไท ในปี พ.ศ.2462 ในเมืองจำลองประกอบด้วยพระราชวัง บ้านเรือน อาคาร สถาปัตยกรรมต่างๆ พลเมืองของดุสิตธานีเรียกว่า ทวยนาคร มีระเบียบการบริหาร การจัดเก็บภาษี “โดยกำหนดให้ดุสิตธานีเป็น “จังหวัด” ขึ้นตรงต่อมณฑลดุสิตของรัฐบาลที่พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทำการปกครองภายใต้ “ธรรมนูญลักษณะการปกครองของคณะนคราภิบาล(ดุสิตธานี) พุทธศักราช 2461” ซึ่งมีต้นเค้ามาจากธรรมนูญการปกครองมิวนิซิปัลของอังกฤษ กำหนดอำนาจพระราชทานให้ชาวดุสิตธานีมีสิทธิมีเสียงและโอกาสแสดงความคิดเห็นวิธีจัดการปกครองตนเอง ในกิจการบางอย่าง” (กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ, 2553: 153)

ดุสิตธานีมีอายุเพียง 8 ปีและสิ้นสุดในปี พ.ศ.2468 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายแห่งรัชสมัย

“...แม้ว่าดุสิตธานีจะถึงบทวสานและสิ้นสลายไปโดยมิได้ส่งผลให้เกิดมิวนิซิพัล กรุงเทพฯดังพระราชประสงค์ แต่เรื่องราวแห่งดุสิตธานียังคงจารึกไว้ในแผ่นดิน เป็นพระบรมราชานุสรณ์สะท้อนพระราชดำริและพระราชวิริยะในพระมหากษัตริย์ที่มีต่อปวงชนชาวไทย...” (กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ, 2553: 188)

2.2.3 สมัยรัชกาลที่ 7

สมัยนี้มีระยะเวลาเพียง 9 ปีซึ่งเป็นช่วงของการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศในหลายด้าน ในด้านของวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมไม่มีความชัดเจน แต่มีจุดเด่นด้านสถานการณ์บ้านเมือง การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง สภาวะเศรษฐกิจและการลดทอนจำนวนข้าราชการ

“...ถึงรัชกาลที่ 7 เป็นเวลาที่นักเรียนนอกกลับมาเต็มบ้านเต็มเมือง, แยกเอาความเห็นเข้ามาต่างๆ ชนิด, ซึ่งดูเหมือนจะยังขาดอยู่แต่เรื่อง anarchism อย่างเดียว ทั้งประจวบเวลาที่น้ำใจคนรบนเรผ่นแปรด้วยเรื่องตตรายจ่ายของแผ่นดินเป็นต้นเหตุให้เกิดการไม่พอใจ discontentment ขึ้นในหมู่ข้าราชการเพราะต้องถูกคัดออกจากตำแหน่งบ้าง ถูกลดรายได้ลงบ้างตามฐานะ...” (ม.จ.พูนพิศมัย ดิศกุล, 2551: 82)

จากข้อมูลด้านพระราชนิยมและสถานการณ์แต่ละช่วงสมัยที่ค้นคว้ามาจะเป็นข้อมูลประกอบในการกำหนดประเภทของเซรามิกที่จะออกแบบต่อไป

2.3 ข้อมูลประเภทเซรามิก

เนื่องจากวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำไปต่อยอดเพื่อสร้างสรรค์หรือผลิตเป็นจำนวนมากได้ ผู้วิจัยจึงได้ค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์หาประเภทภาชนะที่เหมาะสมเพื่อให้สัมพันธ์กับรูปทรงและใช้ในการออกแบบต่อไป

ประเภทเซรามิกแบ่งได้ดังนี้

2.3.1 ประเภทของภาชนะที่มีประโยชน์ใช้สอย

เป็นลักษณะเซรามิกที่พบเห็นทั่วไปในชีวิตประจำวัน แบ่งได้ดังนี้

- ชาม (Bowl)
- ถ้วย (Cup)
- ขวด (Bottle)
- โอ่งและไห (Jar and Crock)
- จาน (Plate)
- เหยือก กาน้ำชาและคนโท (Pitcher, Teapot and Ewer)
- กระเบื้อง (Tile)

ภาชนะรูปทรงอื่นๆ เช่น แจกันเชิงเทียนโคมไฟที่เขียนหรือมีรูปทรงพื้นฐานมาจากขวดโอ่งหรือจาน โดยนำไปตัดแปลงให้เข้ากับประโยชน์ใช้สอย สามารถใช้เป็นงานประติมากรรมเพื่อประดับตกแต่งได้

2.3.2 งานประติมากรรมและงานศิลปะอื่นๆ

การจำแนกงานประติมากรรมเซรามิกและงานศิลปะอื่นๆ เช่น รูปปั้น ตุ๊กตา กระเบื้องติดฝาผนังนั้นมีหลากหลายแบบและขนาด เป็นของตกแต่งเพื่อความชื่นชมในความงาม อย่างไรก็ตามเซรามิกอาจเป็นประติมากรรมที่มีประโยชน์ใช้สอยได้ด้วย จากประสบการณ์ของผู้วิจัยที่จัดนิทรรศการและร่วมแสดงผลงานเซรามิกหลายครั้ง พบว่ากลุ่มเป้าหมายที่ชื่นชอบเซรามิกมีความชื่นชมกับงานที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นซึ่งไม่จำเป็นต้องนำมาใช้ได้ตลอดเวลา และประโยชน์ใช้สอยอาจจะไม่เต็ม 100 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้น การสร้างสรรค์งานที่มีประโยชน์ใช้สอยก็อาจเป็นประติมากรรมได้ เช่น แจกัน กาน้ำชา เป็นต้น

จากข้อมูลที่ค้นคว้าและอ้างอิงเรื่องเครื่องแต่งกายและประเภทเซรามิกได้นำมาสรุปเป็นข้อมูลประเภทภาชนะได้ดังนี้

สรุปข้อมูลประเภทภาชนะ		
รัชสมัย	พระราชนิยมและสถานการณ์	ประเภทภาชนะ
รัชกาลที่ 5	การสะสมภาชนะและเครื่องถ้วยของจีนและยุโรป ธรรมเนียมการดื่มชาฝรั่ง การสะสมตลับงา	แจกัน กาน้ำชา
รัชกาลที่ 6	การละคร ดุสิตธานี	โคมไฟ ประติมากรรมบนเวที
รัชกาลที่ 7	สถานการณ์บ้านเมือง สภาวะเศรษฐกิจ การลดทอน	แจกัน ประติมากรรม

ตาราง: 2 สรุปข้อมูลประเภทภาชนะ

2.4 ข้อมูลเรื่องลูกไม้เซรามิก

ในการทำวิจัยเรื่องลูกไม้เซรามิก วัสดุและเทคนิคที่ใช้เป็นสิ่งสำคัญมาก จึงจำเป็นต้องศึกษาในเรื่องผลงานที่เคยมีมาแล้วและในส่วนของวัสดุด้วย จึงแบ่งการค้นคว้าเป็นสองส่วนคือ ผลงานลูกไม้เซรามิกและผ้าลูกไม้

2.4.1 ผลงานลูกไม้เซรามิก

การทำลูกไม้เซรามิกไม่สามารถหาข้อมูลได้อย่างชัดเจนว่าเริ่มต้นในปีใด แต่มีหลักฐานภาพที่แสดงว่ามีการทำในหลายประเทศในยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี สเปน เป็นต้น และปัจจุบันมีศิลปินจากออสเตรเลีย ญี่ปุ่น อเมริกาทำงานด้านนี้ซึ่งแต่ละคนก็มีวิธีการที่แตกต่างกันออกไป

จากการค้นคว้าพบว่าลักษณะผลงานเซรามิกที่เกี่ยวข้องกับผ้าลูกไม้หรือลวดลายของลูกไม้แบ่งเป็น 3 ประเภทคือ

2.4.1.1 การใช้ผ้าลูกไม้จริง (Lace Ceramic)

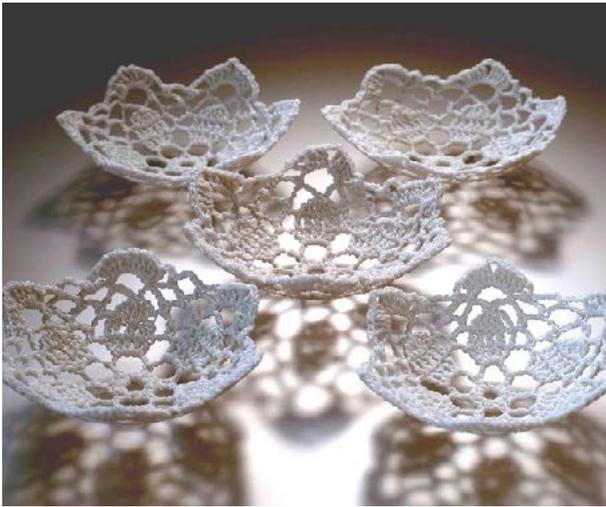
หมายถึงการใช้ผ้าลูกไม้ชุบน้ำสลิป ขึ้นรูปแล้วนำไปเผาไฟเมื่อผ้าลูกไม้ไหม้ไปหมดก็จะเห็นพื้นผิวของดินและรายละเอียดของชิ้นงานที่เหมือนผ้าลูกไม้ที่สุด “ตุ๊กตาพอชเลนในยุคแรกมักใช้เทคนิคตกแต่งแบบนี้” (Fournier,R., 2000: 189)

ช่วงกลางศตวรรษที่ 19 โรงงาน Oldest Volkstedt Porcelain เมือง Thuringia ประเทศเยอรมนีได้เริ่มผลิตตุ๊กตาลูกไม้เซรามิกที่มีชื่อเสียงซึ่งรู้จักกันในนามของลูกไม้แบบ Dresden ซึ่งใช้ผ้าลูกไม้จุ่มในน้ำสลิปพอชเลนตกแต่งตุ๊กตาแล้วนำไปเผา เมื่อผ้าไหม้หายไปหมดจะเหลือเพียงเนื้อดินพอชเลนที่มีลวดลายละเอียดอ่อนและบอบบาง ซึ่งตุ๊กตาดังกล่าวแม้จะดูเปราะบาง แต่มีความแกร่งสูง หากรักษาอย่างดีแล้วก็จะมีความทนทานอย่างยิ่ง ตุ๊กตาทั้งสองชิ้นเป็นหญิงสาวที่ใส่ชุดแบบวิกตอเรียน ตกแต่งด้วยลักษณะเฉพาะที่เรียกว่าลูกไม้แบบ Dresden

ภาพ: 2.70 ตุ๊กตาลูกไม้เซรามิกของโรงงานพอร์ชเลน Volkstedt, Thuringia ประเทศเยอรมนี
ที่มา: American Business Planning, LLC, 2012: Online
ภาพ: 2.71 ตุ๊กตาลูกไม้เซรามิกที่เรียกว่า Dresden Lace Figurine
ที่มา: Mandarinov, 2011: Online

ในปัจจุบันยังมีผลงานลูกไม้เซรามิกของศิลปินคนอื่น เช่น Ice Crystal Lace ของเฮเลน มาร์ติน ซึ่งใช้ลูกไม้ถักเป็นผืนชุบน้ำสลิปมาขึ้นรูปเป็นชามโปร่ง

ภาพ: 2.72 Ice Crystal Lace ผลงานของ Helen Martin ที่มา: Skepsi Gallery and The Lad, 2012: Online

2.4.1.2 การใช้ผ้าลูกไม้มาจัดทำลวดลาย (Lace Imprinted Technique)

เป็นการใช้ผ้าลูกไม้กับผลงานเซรามิกอีกแบบหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่กับกรรมวิธีการขึ้นรูป เช่น ทาบผ้าลูกไม้ที่มีลายชัดเจนบนดินเผาแล้วใช้ไม้กลิ้งทับ จากนั้นลอกผ้าออก จะเห็นลายของผ้าที่กดทับในลักษณะนูนต่ำ วิธีนี้จะไม่มีความโปร่งที่เหมือนจริงของผ้าลูกไม้ เห็นเฉพาะลวดลายที่ฝังลงไปแต่สามารถนำผ้ามาใช้ได้อีกหลายครั้ง

ภาพ: 2.73 ผลงานของ Lisa Brauman ที่มา: Etsy, Inc, 2013: Online

ภาพ: 2.74 ผลงานของ Alice Riehl ที่มา: Morrow, 2011: Online

ภาพ: 2.75 ถาดลายลูกไม้โรยแก้วสี ที่มา: ผู้วิจัย, 2548

สำหรับผลงานลูกไม้เซรามิกร่วมสมัยนั้น บริษัทญาโตร (Lladro) ของสเปนได้ออกชุดผลงาน Metropolis เป็นของตกแต่งบ้านในรูปแบบสถาปัตยกรรมด้วยลายลูกไม้ซึ่งแต่ละชิ้นมีประโยชน์ใช้สอย เช่น แจกัน โคมไฟ กล้องและกระຈก เป็นต้นเป็นผลงานหล่อแบบซึ่งเก็บรายละเอียดของลายลูกไม้ได้มาก

ภาพ: 2.76 โคมไฟ บริษัทญาโตร ที่มา: Dave, 2001: Online

2.4.1.3 การเจาะลวดลายให้เป็นลายลูกไม้ (Lace Piercing)

เทคนิคนี้ไม่ได้ใช้ผ้าลูกไม้กับดินแต่ใช้วิธีขึ้นรูปภาชนะให้ทรงตัวได้แล้วใช้มีดหรือเครื่องมือชนิดอื่นคว้านเจาะให้เป็นลวดลายคล้ายผ้าลูกไม้ ในกรณีที่ลวดลายละเอียดมากๆหรือมีรูเล็กมาก มักเผาติดก่อนที่อุณหภูมิประมาณ 500°C หรือต่ำกว่าแล้วใช้อุปกรณ์ทำฟันเจาะเป็นลายตามที่ต้องการ วิธีนี้จะได้ลวดลายที่ละเอียด ดินไม่แตกหัก แต่ลายที่เกิดขึ้นจะมีระนาบเดียวกันจากการเจาะไม่เหมือนกับการใช้ผ้าลูกไม้จริง

ภาพ: 2.77 ผลงานของ Isabelle Abramson
ที่มา: Katz, 2010: Online

ภาพ: 2.78-2.79 แจกันเซรามิกของ Merriman Studio ใช้เทคนิคการเจาะให้เป็นลายลูกไม้
ที่มา: Merriman, (n.d.): Online

ภาพ: 2.80 ผลงาน Victorian Teapot ของ Debbie Varas
ที่มา: Varas, 2012: Online

2.4.1.4 การบีบสลিপหรือเคลือบให้เป็นลายลูกไม้ (Lace Dotting)

เป็นการใช้เทคนิคการบีบสลิปหรือเคลือบขาวให้กลายเป็นเส้นหรือจุดคล้ายผ้าลูกไม้

จากการค้นคว้าเรื่องผลงานลูกไม้เซรามิกซึ่งมีกรรมวิธีที่แตกต่างกันนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้การตกแต่งด้วยผ้าลูกไม้จริงเป็นหลักเนื่องจากเหมาะสมกับแรงบันดาลใจจากเครื่องแต่งกายมากที่สุด สามารถแสดงรายละเอียดของพื้นผิวได้ชัดเจนและไม่ต้องใช้อุปกรณ์อย่างอื่นให้ยุ่งยาก ส่วนการเจาะพื้นผิวให้เป็นลวดลายสามารถนำไปประกอบการตกแต่งบางส่วนได้โดยอาจเจาะเป็นร่องตามลวดลายผ้าลูกไม้

2.4.2 ผ้าลูกไม้

ผ้าลูกไม้ที่ใช้ตกแต่งเครื่องแต่งกายตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 นั้นมีการบันทึกเฉพาะข้อมูลเพียงเล็กน้อย แต่ไม่สามารถหาหลักฐานอ้างอิงที่เป็นของจริงได้และการบันทึกจากภาพถ่ายที่มีอยู่ก็ไม่ชัดเจนมากนัก จึงค้นคว้าลักษณะผ้าและลวดลายจากผ้าลูกไม้สมัยวิกตอเรียน เอ็ดวาร์ดเตียนและอาร์ต เดคโค (Victorian, Edwardian, Art Deco) ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 7 แม้ว่าสมัยรัชกาลที่ 7 จะใช้ผ้าลูกไม้ตกแต่งเครื่องแต่งกายน้อยกว่าสองสมัยแรก แต่ก็พอหาแนวทางในการอ้างอิงได้ในการวิจัยเพื่อจะไปสร้างผลงานเซรามิก จึงค้นคว้าเรื่องผ้าลูกไม้เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการนำไปสร้างสรรค์รูปทรงและพื้นผิวของผลงานเท่านั้น ซึ่งแบ่งส่วนดังนี้

2.4.2.1 ข้อมูลการใช้ลูกไม้

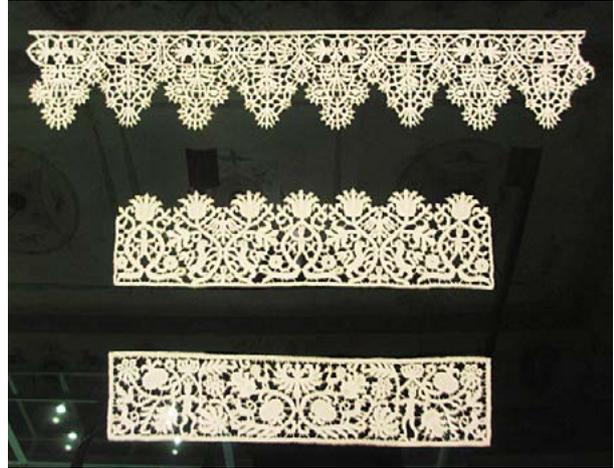
จากหลักฐานทางภาพถ่าย พบว่ามีการใช้ลูกไม้ตกแต่งเสื้อผ้าสตรีชั้นสูงก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรกและหลังจากเสด็จกลับก็มีความนิยมในการใช้ลูกไม้และออกแบบเครื่องแต่งกายที่ผสมผสานกันโดยมีเอกลักษณ์งดงามมากขึ้น

“...ครั้งเสด็จเมืองเวนิซทรงเห็นลูกไม้ถักด้วยมือที่เรียกว่า เลส (lace) กำลังเป็นที่นิยมกันในยุโรปสมัยนั้น ราคาค่อนข้างแพง แต่ก็จัดซื้อพระราชทาน “เจ้าสาย” ปรากฏหลักฐานในพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพว่า “ถึงกรมตำราฯ ฉันได้มีความกำเริบล้างหาญซื้อเลสเป็นพัดและเครื่องแต่ง

เสื้อคราวน์ห่อหนึ่ง ได้สั่งทำเสื้อไว้อีก ๖ ตัว จะส่งภายหลังในชื่อเธอ รวมด้วยกันทั้งหมดเป็นเงินถึง ๘๐๐ ปอนด์ ขอให้ช่วยรับส่งที่เจ้าสายด้วย ที่แข็งใจซื้อเสื้อนี้ด้วยความรัก นึกว่าให้ได้เป็นคนมั่งมีสักชาติหนึ่ง...” (คันทันนี, 2540: 277)

และจากพระราชนิพนธ์ไกลบ้าน ความว่า

“...วันนี้ลงเรือไปร้านเวลาเที่ยง ซื้อเสื้อแลดูทำเลศดูทอแพ ทอกำมหยี่ดอก เรือเข้าไปจอดได้ถึงร้าน...” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 429)

ภาพ: 2.81 แถบลูกไม้ Venetian จากการเจาะลวดลายจากฝืนผ้า
ที่มา: Museum of Applied Arts, Austria ถ่ายโดยผู้วิจัย
ภาพ: 2.82 พระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์
กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

จากหนังสือ ย้อนรอยเจ้าจอมก๊กอ (กัญหาทิพย์ สิงหนะเนติ, 2549: 253) ได้กล่าวถึงการแต่งกายของเจ้าจอมเอี่ยมว่า

“...คุณยายท่านเป็นคนรักสวยรักงามตั้งแต่สาวจนแก่ เวลาอยู่บ้านท่านนุ่งผ้าโจงกระเบนสีตามวัน ใส่เสื้อคอกลมแขนกระบอก ถ้าเข้าวังจะใส่เสื้อผ้าลูกไม้ สอดริบบิ้นที่คอและแขน นุ่งผ้าหางกระรอกเนื้อมัน ถู่น่องสีขาว รองเท้าคัทชู คาดเข็มขัดสวย ๆ สีนากสีเงินไว้ข้างนอกเวลาไปงานศพเปลี่ยนเป็นถู่น่องสีดำไม่นุ่งโจงกระเบนนุ่งผ้าพับหน้าตลบซ้ายบ้าง ขวาบ้างยาวถึงข้อเท้า แต่เสื้อจะเป็นลูกไม้เหมือนเดิม หลาน ๆ ที่ติดตามไปด้วยจะแต่งตัวลดหลั่นด้วยเครื่องทอง เครื่องเงิน เครื่องนาก โดยใช้เกณฑ์ที่ว่า ใครใกล้ชิดสนิทกว่า หรือใช้เกณฑ์แต่งตามอายุหรือเป็นงาน ๆ ไป...”

ลูกไม้ถักซึ่งแต่เดิมต้องซื้อหาจากยุโรปนั้น สตรีชั้นสูงในราชสำนักได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเอง
“...ฟ้าหญิงสุทธาสินีนาฏ โปรดของสวยงามและวิจิตรศิลป์ต่าง ๆ เหมือนกับสตรีส่วนมาก และสามารถประดิษฐ์สิ่งสวยงามเหล่านั้นเองได้หลายอย่าง ฝึพระหัตถ์ถักลูกไม้ด้วยโครเชต์ และแพตตีงแล้วนับว่าเป็นยอดเยี่ยมในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังโปรดการออกแบบเสื้อมีชื่อแห่งราชสำนักในสมัยนั้นอีกด้วย ทรงตัดและเย็บได้งาม ๆ จนเป็นที่นิยมและลือชื่อ” (เสลา เรชะรุจิและ อุดม ประมวลวิทยา, 2507: 43)

จากข้อมูลดังกล่าวบ่งว่าลักษณะของผ้าลูกไม้ที่ใช้มีหลายแบบ และมีการใช้งานที่แตกต่างกัน นอกจากจะซื้อจากต่างประเทศแล้วยังมีการถักเองอีกด้วย

2.4.2.2 ลักษณะและลวดลายของผ้าลูกไม้

ในส่วนนี้จะค้นคว้าเฉพาะลักษณะและลวดลายของผ้าลูกไม้ซึ่งสามารถนำมาอ้างอิงในการหาผ้าที่ใกล้เคียงมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานเท่านั้น จะไม่กล่าวถึงเทคนิคและกรรมวิธีการผลิตลวดลาย

ชนิดผืน

ผ้าลูกไม้ซึ่งถักหรือเลาะเป็นผืนฝีมือละเอียดซึ่งมักถักเป็นเส้นหรือเส้นคลุมทั้งตัวในสมัยเอ็ดวาร์เดียนยุค1990 (ช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5) มีการยกดอกลอยแบบ Irish Crochet ซึ่งเป็นที่นิยมในยุค นั้น ดอกจะนูนจากผืนมาขึ้นมา

ภาพ: 2.83 ลักษณะของลวดลายผ้าลูกไม้สมัยเอ็ดวาร์เดียน พ.ศ.2443 แบบ Irish Crochet

ที่มา: Niforos, (n.d.): Online

ภาพ: 2.84 เส้นคลุมลูกไม้สมัยเอ็ดวาร์เดียน ช่วง พ.ศ.2443

ที่มา: Niforos, (n.d.): Online

ชนิดแถบ

ผ้าลูกไม้ชนิดแถบมีหลากหลายทั้งแบบและขนาด ส่วนความหนา - บางขึ้นอยู่กับเทคนิคและกรรมวิธีการผลิตซึ่งสามารถนำไปเลือกใช้กับเสื้อผ้าได้หลากหลายมาก อาจใช้ติดบนตัวเสื้อซอมนๆ กันหรือขลิบริมปกเสื้อ ริมแขน คอ ชายกระโปรง หรือติดเป็นแถบเพื่อแบ่งสัดส่วนบนตัวเสื้อและกระโปรง นอกจากนั้นยังนิยมออกแบบเว้นช่องไว้เพื่อให้สอดริบบิ้นเข้าไปเพื่อผูกได้

พ.ศ.2443-2452

ภาพ: 2.85-2.86 ผ้าลูกไม้ชนิดแถบ
ที่มา: Etsy, (n.d.): Online

พ.ศ.2453

ภาพ: 2.87 ผ้าลูกไม้ชนิดแถบ
ที่มา: Etsy, (n.d.): Online

พ.ศ.2473

ภาพ: 2.88 ผ้าลูกไม้ชนิดแถบลายดอกไม้
ที่มา: Vintage Passementerie, 2013: Online

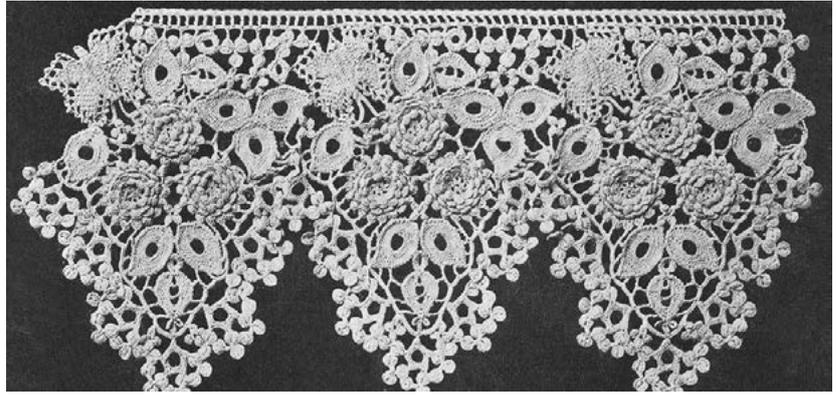

ภาพ: 2.89 ลูกไม้ชนิดแถบ Valenciennes ตกแต่งชุด Tea Gown ช่วง พ.ศ.2443

ภาพ: 2.90 การใช้ผ้าลูกไม้ชนิดแถบ ตกแต่งชุดนอน พ.ศ.2443

ที่มา: Gallery of Edwardian Fashion, 2011: Online

ภาพ: 2.91 Butterfly Lace
ผ้าลูกไม้ถักโครเชต์ พ.ศ.2459 มีลวดลาย
ที่ละเอียดมาก
ที่มา: Cemeterian, (n.d.): Online

ชนิดระบาย

ภาพ: 2.92 ผ้าลูกไม้แบบระบาย ช่วง
พ.ศ. 2423-2443
ที่มา: Niforos, (n.d.): Online

ภาพ: 2.93 ผ้าลูกไม้แบบระบายเรียกว่า Bobbin Lace พ.ศ.
2456
ที่มา: Lunn Antiques, 2012: Online

ภาพ: 2.94 ผ้าลูกไม้ฉลองพระองค์
สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ซึ่งมีทั้ง
ชนิดผืน แถบระบายและชนิดเป็นชิ้นตกแต่ง
ที่มา: Hibino_Hareluya, 2009: Online

ภาพ: 2.95 การตกแต่งตัวเสื้อด้วย
ผ้าลูกไม้ชนิดระบายและแบบแถบ
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพ: 2.96 หม่อมเจ้าผจงจิต กฤดากร
ในฉลองพระองค์สมัยรัชกาลที่ 6
ซึ่งตกแต่งด้วยแถบผ้าลูกไม้เล็กๆ
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ชิ้นส่วนต่างๆ

เป็นผ้าลูกไม้ที่ทำเป็นชิ้นๆมีหลากหลายขนาดสำหรับเย็บติดบนส่วนต่างๆของตัวเสื้อ ปกเสื้อ ที่ทำเป็นชิ้นๆเรียกว่า Lace Applique ชิ้นปกเสื้อที่คลุมแผ่เหนือบ่า พวกดอกต่างๆ

ภาพ : 2.97 ผู้หญิงอังกฤษสมัยเอ็ดวาร์
เดียนในชุดที่ตกแต่งด้วยลูกไม้คอปกเสื้อ
ที่มา: Tumblr, 2011: Online
ภาพ : 2.98 ผ้าลูกไม้ตกแต่งปกเสื้อ
พระองค์เจ้าหญิงแซซเซอวทง ที่มา: สายลม
ที่ผ่านมา, 2552: ออนไลน์

ภาพ : 2.99 ดอกไม้ทำเป็นชิ้น งานสมัย
ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20
ที่มา: Vintage Passementerie, 2013:
Online
2.100 ม.ร.ว. เสรียม สนิทวงศ์
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

2.4.2.3 ผ้าลูกไม้ที่จะนำมาใช้

ปัจจุบันผ้าลูกไม้มีหลายประเภท เช่น ชนิดผืน แแถบ ดอก ผลิตด้วยเครื่องจักรหรือถักด้วยมือ และทำจากวัสดุหลายชนิด เช่น ฝ้ายหรือคอตตอนแท้ ไนลอน โพลีเอสเตอร์ หรือเนื้อผสม เป็นต้น

“...เนื่องจากผ้าลูกไม้ที่มีเส้นใยขนาดเล็ก ปริมาณปานกลาง/มาก และมีเกลียว มีพื้นผิวที่จะให้เนื้อดินเคลือบเส้นใยมากเพียงพอที่จะเป็นเนื้อลูกไม้เซรามิกที่มีความแข็งแรง สามารถคงรูป และสัมผัสเพื่อเคลื่อนย้ายได้ การที่เส้นใยของลูกไม้มีพื้นที่ผิวน้อย ปริมาณเนื้อดินที่เคลือบผ้าลูกไม้มีน้อยเนื้อดินของลูกไม้เซรามิกมีน้อย จึงมีความเปราะสูงจนไม่สามารถที่จะคงรูปหรือสัมผัสเพื่อเคลื่อนย้ายได้...” (ลดา พันธุ์สุขุมธนา, 2546: 34)

“นอกจากนี้ผู้วิจัยสนับสนุนให้ใช้ผ้าฝ้ายไม่มีสีซึ่งเป็นเส้นใยธรรมชาติเพื่อเป็นการรักษาสภาพแวดล้อม” (เรื่องเดียวกัน: 37)

เนื่องจากยุคสมัยที่แตกต่างกัน จึงเป็นการยากที่จะหาผ้าลูกไม้ลายที่เหมือนกับสมัยก่อนได้ จึงจำเป็นต้องใช้วัสดุทุกชนิดเท่าที่หาได้แต่เน้นเส้นใยที่ดูดซึมน้ำสลิบและมีการเกาะตัวของดินได้ดีเป็นหลัก เลือกใช้ลวดลายที่เป็นแนวเดียวกันและสามารถสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่เหมาะสมกับผลงานแต่ละชิ้นได้ ผู้วิจัย

ได้เทียบเคียงผ้าลูกไม้ในแต่ละยุคสมัยและเลือกลวดลายที่จะใช้แต่ละรัชกาลให้แตกต่างกัน อาจมีบางลายที่เลือกใช้ซ้ำเพื่อให้ผลงานโดยรวมมีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กันและเป็นเหตุผลจากการศึกษาเครื่องแต่งกายที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงกะทันหันเมื่อเปลี่ยนแปลงรัชกาล นอกจากนี้ยังคำนึงถึงราคาเป็นสำคัญด้วยเนื่องจากไม่ต้องการให้มีต้นทุนสูงเกินไปในการสร้างสรรค์ การเลือกผ้าลูกไม้ให้มีความสำคัญกับลวดลายมากกว่าเนื้อผ้า เพราะจะนำไปทำงานเซรามิก จึงไม่จำเป็นต้องใช้เฉพาะผ้าฝ้ายแท้ที่มีเนื้อนุ่มหรือบางเบาเหมือนการใช้กับเครื่องแต่งกาย

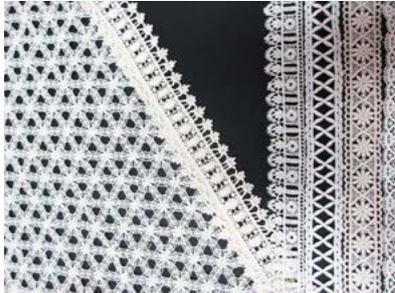
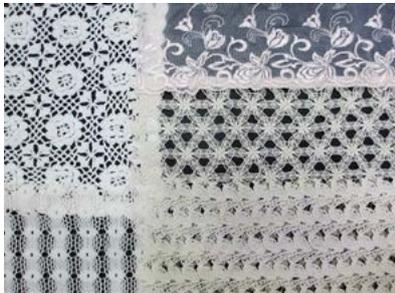
ผ้าลูกไม้ที่จะนำมาใช้ซื้อจากสำเพ็งและพาหุรัดซึ่งเทียบเคียงกับข้อมูลที่ค้นคว้ามา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ผ้าลูกไม้ที่ใช้กับแรงบันดาลใจสมัยรัชกาลที่ 5

ภาพ: 2.101-2.103 ผ้าลูกไม้ที่ใช้กับแรงบันดาลใจสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มา: ผู้วิจัย

ผ้าลูกไม้ที่ใช้กับแรงบันดาลใจสมัยรัชกาลที่ 6

ภาพ: 2.104-2.106 ผ้าลูกไม้ที่ใช้กับแรงบันดาลใจสมัยรัชกาลที่ 6 ที่มา: ผู้วิจัย

ผ้าลูกไม้ที่ใช้กับแรงบันดาลใจสมัยรัชกาลที่ 7

ภาพ: 2.107 ผ้าลูกไม้ที่ใช้กับแรงบันดาลใจสมัยรัชกาลที่ 7 ที่มา: ผู้วิจัย

ผ้าลูกไม้ที่ใช้กับแรงบันดาลใจรวม 3 รัชสมัย

การเลือกผ้าลูกไม้ที่ใช้กับผลงานซึ่งมีแรงบันดาลใจจากเครื่องแต่งกายทั้ง 3 รัชสมัยนี้ ใช้ลวดลายที่ตัดทอน ตัวอย่างผ้าลูกไม้ที่เลือกใช้มีดังนี้

ภาพ: 2.108-2.110 ผ้าลูกไม้ที่ใช้กับแรงบันดาลใจรวม 3 รัชสมัย ที่มา: ผู้วิจัย

2.5 การใช้สีในผลงาน

ในการออกแบบเซรามิกทุกชิ้นสำหรับแรงบันดาลใจจากเครื่องแต่งกายสมัยรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 7 นั้นการใช้สีในผลงานจะค้นคว้าจากภาพรวมของเครื่องแต่งกายสตรีไทยชั้นสูงในสมัยนั้นโดยเน้นที่ชุดแต่เนื่องจากไม่สามารถหาหลักฐานเครื่องแต่งกายที่เป็นชุดจริงในสมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 7 ได้ และการค้นคว้าข้อมูลจากภาพถ่ายเป็นสิ่งที่คาดคะเนได้เพียงสีเข้มและสีอ่อน ผู้วิจัยจึงศึกษาจากข้อมูลที่อธิบายรายละเอียดของชุดและการค้นคว้าภาพถ่ายเครื่องแต่งกายสตรีตะวันตกในสมัยเดียวกันและนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อให้ได้สีที่นำมาใช้กับผลงานแต่ละสมัย ส่วนผลงานรวม 3 รัชสมัย ชุดสุดท้ายมีแรงบันดาลใจเป็นองค์ประกอบด้วยสีเนื่องจากแนวความคิดโดยรวมของผลงานแต่ละชุด

2.5.1 ข้อมูลการใช้สีจากเครื่องแต่งกาย

สีสันทนของเครื่องแต่งกายของสตรีในราชสำนักมีความหลากหลายมากจากการค้นคว้าดังนี้

“...เครื่องทรงของพระราชินีซึ่งเข้ากับสิ่งแวดล้อมอย่างวิเศษสุดนั้นประกอบด้วยฉลองพระองค์โบรเคดสีทองๆ เงินๆ พอดีพระองค์ แขนเป็นจีบๆ ทำด้วยไหมทอง มีจุดขาว มีแพรสีเขียวพันรอบพระองค์สีน้ำเงินแก่กับทอง ทำให้ดูเครื่องแต่งพระองค์ที่ประหลาดแต่สวยงามนี้ครบชุด โดยมีตุ้มเพชรเม็ดใหญ่และเข็มกลัดเพชรกลัดตรึงไว้รอบพระคอทรงลี้วาลเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประดับเพชร และมีสายสะพายสีเหลืองกับดวงตราประดับเพชรรูบวบติดทับอยู่บนฉลองพระองค์...”

(กิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมมาภูร, 2543: 97-98)

“...แม้วันไหนสมเด็จพระพันปีไม่ได้เสด็จท่านก็ทรงทราบหมดว่าเจ้าหญิงไทยคนไหนแต่งตัวอย่างไร บางทีทรงคิดว่าเครื่องแต่งตัวแล้วไป ส่วนข้าพเจ้าคราวนี้ทรงคิดว่าแต่งตัวสีแม่ม่ายเพราะข้าพเจ้าก็ไม่ทราบว่าสีไหนเป็นสีของแม่ม่ายบ้าง เท่าที่แต่งไปมีสีชมพูสีเขียวสีเหลืองสีเทาสีน้ำตาลสีม่วง สมเด็จพระพันปีในงานนี้ทรงเปลื้องทุกข์จึงทรงสีน้ำเงินแก่ สีม่วง สีเทา...” (ม.จ.จงจิตรถนอม, 2522: 145)

ข้อมูลเกี่ยวกับสีดังกล่าวยังไม่เพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์กลุ่มสีที่จะนำมาใช้กับผลงาน จึงจะค้นคว้าข้อมูลด้านอื่นเพิ่มเติมต่อไป

2.5.2 ข้อมูลการใช้สีจากภาพถ่าย

สมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงที่ 1-2 เทียบสีกับสมัยวิคตอเรียน

พ.ศ.2423-2433

พ.ศ.2433

พ.ศ.2443

พ.ศ.2448

พ.ศ.2448

พ.ศ.2451-2453

- ภาพ: 2.111 ชุดสตรียุโรป พ.ศ.2423-2433 ที่มา: Tumblr, 2013: Online
- ภาพ: 2.112 ชุดสตรียุโรป พ.ศ.2433 ที่มา: Tumblr, (n.d.): Online
- ภาพ: 2.113 ชุดสตรียุโรป พ.ศ.2443 ที่มา: Tumblr, (n.d.): Online
- ภาพ: 2.114 ชุดสตรียุโรป พ.ศ.2448 ที่มา: Edwardian Fashion, 2011: Online
- ภาพ: 2.115 ชุดสตรียุโรป พ.ศ.2448 ที่มา: Griffin, (n.d.): Online
- ภาพ: 2.116 ชุดสตรียุโรป พ.ศ.2451-2453 ที่มา: Edwardian Fashion, 2011: Online

จากรูปตัวอย่างที่ค้นคว้ามานี้ พบว่าสีที่ใช้ส่วนใหญ่คือสีครีม ชมพูอ่อน ขาว และม่วงอมชมพู จึงเลือกโทนสีที่จะนำไปใช้คือ สีครีม ขาว ชมพูอ่อน

สมัยรัชกาลที่ 6 ช่วงที่ 1-2 เทียบกับสมัยเอ็ดวาร์เดียน

พ.ศ.2453

ภาพ: 2.117 ชุดสตรีสมัยเอ็ดวาร์เดียน
ภาพ: 2.118 ชุดสตรีสมัยเอ็ดวาร์เดียน
ภาพ: 2.119 ชุดสตรีสมัยเอ็ดวาร์เดียน

พ.ศ.2453

พ.ศ.2453 ที่มา: Edwardian Fashion, 2011: Online
พ.ศ.2453 ที่มา: Julie Carr, 2014: Online
พ.ศ.2453 ที่มา: Edwardian Fashion, 2011: Online

พ.ศ.2453

พ.ศ.2453

พ.ศ.2455

พ.ศ.2455

ภาพ: 2.120 ชุดสตรีสมัยเอ็ดวาร์เดียน พ.ศ.2453 ที่มา: Edwardian Fashion, 2011: Online
ภาพ: 2.121 ชุดสตรีสมัยเอ็ดวาร์เดียน พ.ศ.2455 ที่มา: Hermes, 2013: Online
ภาพ: 2.122 ชุดสตรีสมัยเอ็ดวาร์เดียน พ.ศ.2455 ที่มา: Edwardian Fashion, 2011: Online

ในสมัยนี้เสื้อผ้ามีสีสรรที่หลากหลายและสวยงามมากทุกสี สรุปลีที่จะนำไปใช้ได้คือ สีครีม ขาว ชมพูอ่อน น้ำเงิน ม่วงอ่อน

สมัยรัชกาลที่ 7 เทียบกับสมัยอาร์ต เดคโค

ภาพ: 2.123 ชุดสตรี พ.ศ. 2463- 2473

ที่มา: Vintage Textile, (n.d.): Online

ภาพ: 2.124 ชุดสตรี พ.ศ. 2463- 2473

ที่มา: 1930's Women's Dresses, (n.d.): Online

ภาพ: 2.125 ชุดสตรี พ.ศ. 2463- 2473

ที่มา: Slauch, 2010: Online

ภาพ: 2.126 ชุดสตรี พ.ศ. 2463- 2473

ที่มา: Vintage Textile, (n.d.): Online

สมัยนี้เสื้อผ้ามีความมันเงา ปักลูกปัดและหิ้งตัวให้เห็นความเหลือบของสีขณะเคลื่อนไหว พบว่าสีที่นิยมใช้มากคือเทอคอยส์ ฟ้าน้ำทะเล สีที่เลือกใช้คือ สีขาว ฟ้าน้ำทะเล ม่วงอ่อน ชุดรวม 3 รัชสมัย จากชุดสตรีหลายสมัยรวมกัน

พ.ศ.2451

พ.ศ.2453

พ.ศ.2453

พ.ศ.2467

พ.ศ.2473

ภาพ: 2.127 ชุดสตรี พ.ศ. 2451

ที่มา: Gallery of Edwardian Fashion, 2011: Online

ภาพ: 2.128 ชุดสตรี พ.ศ. 2453

ที่มา: Lane, (n.d.): Online

ภาพ: 2.129 ชุดสตรี พ.ศ. 2453

ที่มา: Gallery of Edwardian Fashion, 2011: Online

ภาพ: 2.130 ชุดสตรี พ.ศ. 2467

ที่มา: Vintage Fashion Guild, 2014: Online

ภาพ: 2.131 ชุดสตรี พ.ศ. 2473

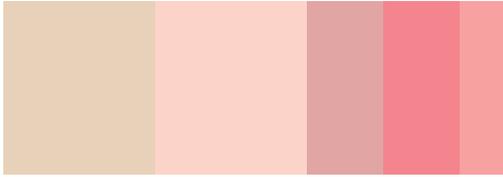
ที่มา: Vintage Textile, (n.d.): Online

สีที่เลือกใช้คือ สีขาว น้ำเงิน ทอง น้ำเงินอมเขียว

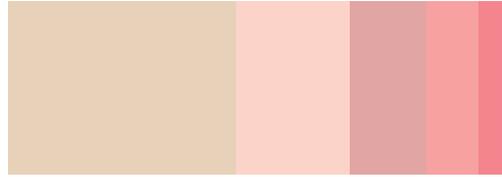
2.5.3 การวิเคราะห์สีจากข้อมูล

จากข้อมูลที่ศึกษาเรื่องการใช้สีในเครื่องแต่งกาย การใช้สีกับผลงานจริงขึ้นอยู่กับลักษณะและการออกแบบชิ้นงานเซรามิกด้วย

สมัยรัชกาลที่ 5

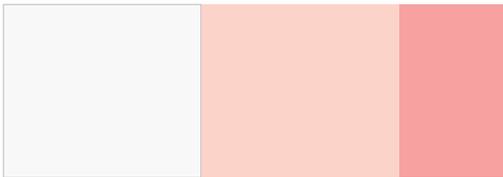

ภาพ: 2.132 การใช้สีสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงที่ 1

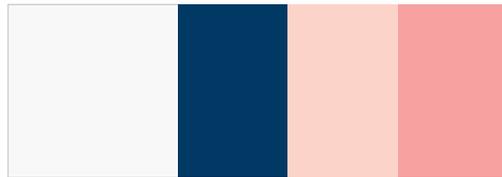

ภาพ: 2.133 การใช้สีสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงที่ 2

สมัยรัชกาลที่ 6

ภาพ: 2.134 การใช้สีสมัยรัชกาลที่ 6 ช่วงที่ 1

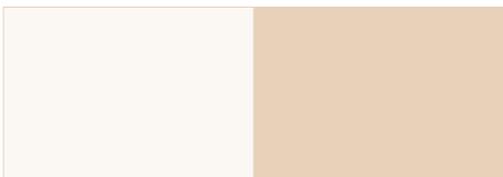
ภาพ: 2.135 การใช้สีสมัยรัชกาลที่ 6 ช่วงที่ 2

สมัยรัชกาลที่ 7

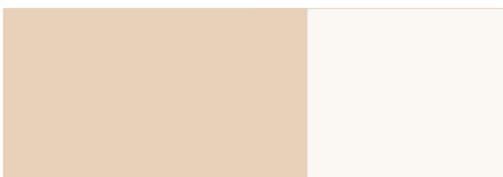
ภาพ: 2.136 การใช้สีสมัยรัชกาลที่ 7

รวม 3 รัชสมัย ชุดที่ 1

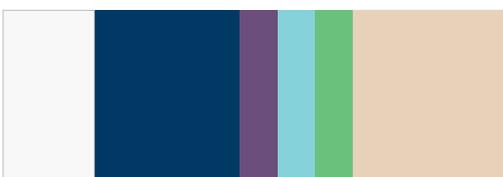
ภาพ: 2.137 การใช้สีรวม 3 รัชสมัย ชุดที่ 1

รวม 3 รัชสมัย ชุดที่ 2

ภาพ: 2.138 การใช้สีรวม 3 รัชสมัย ชุดที่ 2

รวม 3 รัชสมัย ชุดที่ 3

ภาพ: 2.139 การใช้สีรวม 3 รัชสมัย ชุดที่ 3

2.6 กระบวนการสร้างสรรค์งานเซรามิก

ในการสร้างสรรค์งานเซรามิกมีวิธีการและขั้นตอนที่หลากหลายผลงานวิจัยลูกไม้เซรามิกเป็นการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ซึ่งต้องใช้ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการพื้นฐาน ดังนี้

2.6.1 ดิน

ดินที่ใช้ในการทำเซรามิกมีหลายประเภทแบ่งได้หลายวิธี เช่น ดินเผาไฟต่ำ ไฟกลาง ไฟสูง เรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น เอิร์ธเทนแวร์ เทอราคอตตา สโตนแวร์ เป็นต้น แต่เนื่องจากการวิจัยผลงานลูกไม้เซรามิกครั้งนี้ ต้องการใช้ดินที่มีความแกร่งและมีเนื้อสีขาว จึงขอแสดงข้อมูลของดินที่สามารถใช้ในการทำวิจัยได้ดังนี้

2.6.1.1 สโตนแวร์ (Stoneware)

เป็นดินที่มีส่วนประกอบของแร่ธาตุคล้ายคลึงกับหินมีความเหนียว บั่นได้ง่าย มีสีหลากหลาย ตั้งแต่สีเนื้ออ่อนไปจนถึงสีเทา อุณหภูมิการสุกตัวอยู่ที่ 1200 – 1300°C เมื่อสุกตัวแล้วเนื้อดินมีความทึบแสงสามารถบรรจุน้ำได้โดยไม่จำเป็นต้องเคลือบเนื่องจากเนื้อดินมีความหนาแน่นมากจึงไม่รั่วซึม เนื้อดินชนิดนี้ นิยมใช้ทำภาชนะบรรจุอาหาร ประติมากรรม หรืองานสร้างสรรค์อื่นๆ เนื่องจากขึ้นรูปได้ง่ายและตอบสนองต่อการเคลือบได้ดี มีความแกร่งและทนทาน

2.6.1.2 โบนไชนา (Bone China)

เป็นดินที่มีส่วนผสมของเถ้ากระดูก(Bone Ash)มีความโปร่งแสงสูงมีความแข็งแกร่งและสามารถทนต่อแรงกระแทกได้ดี เนื้อดินมักมีสีเทาขาว อุณหภูมิการสุกตัวอยู่ที่ 1230 – 1250°C เมื่อสุกตัวจะมีสีขาวครีม นุ่มนวลคล้ายงาช้าง เนื่องจากเนื้อดินมีความแกร่งจึงสามารถปั้นให้บางมากๆ ได้ เนื่องจากเนื้อดินขาดความเหนียว จึงนิยมขึ้นรูปด้วยการหล่อมากกว่าวิธีอื่น และยิ่งหล่อบางก็ยิ่งโปร่งแสงมาก

2.6.1.3 พอร์ซเลน (Porcelain)

เป็นดินที่มีเนื้อละเอียดสีขาว มีทั้งทึบแสงและโปร่งแสง มีความแน่น แกร่ง มีเสียงกังวาลเมื่อเคาะ ใช้ในการเผาไฟสูงมากตั้งแต่อุณหภูมิ 1250 - 1450°C ขึ้นอยู่กับชนิดของดินและการนำไปใช้งาน นิยมใช้มากในการหล่อ เนื่องจากมีคุณสมบัติอ่อนตัวและแห้งตัวอย่างรวดเร็วและมีความเหนียวน้อยมาก หากใช้ในการขึ้นปั้นหมุกก็ต้องมีทักษะสูงในการควบคุมการทรงตัวของดิน

2.6.2 การขึ้นรูป

การขึ้นรูปในงานเซรามิกมีหลายกรรมวิธีขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ในการสร้างสรรค์ผลงานและขึ้นอยู่กับประเภทของงานด้วยในการวิจัยผลงานลูกไม้เซรามิกนี้จะใช้กรรมวิธีการขึ้นรูปอย่างหลากหลายดังจะอธิบาย ต่อไปนี้

2.6.2.1 การบีบกด (Pinching)

เป็นวิธีการขึ้นรูปด้วยมือซึ่งใช้ทักษะในการบีบดินให้เป็นรูปทรงต่างๆตามต้องการ อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของการขึ้นรูปทั้งใบก็ได้โดยผู้ปั้นต้องควบคุมดินที่บีบขึ้นรูปให้มีความหนาเท่ากันทั้งใบโดยบีบดินให้มีจังหวะสม่ำเสมอจากจุดศูนย์กลางขณะที่บีบกั้หมุนผลงานไปรอบๆ แต่ถ้าผลงานงานมีขนาดใหญ่มาก คนปั้นก็อาจต้องหมุนรอบผลงาน

2.6.2.2 การทำดินแผ่น (Slabbing)

เป็นการขึ้นรูปอีกวิธีหนึ่งซึ่งมีไม้ค้ำดินเป็นอุปกรณ์ช่วยวิธีนี้ทำได้โดยแผ่ดินลงบนโต๊ะ ใช้อุ้งมือกดให้ดินมีความหนาที่สม่ำเสมอแล้วใช้ไม้ค้ำดินค้ำหรือกลิ้งดินให้มีความหนาเท่ากันตลอดแผ่นแล้วทิ้งให้ทรงตัวสักพักจึงตัดดินให้เป็นรูปร่างตามต้องการ จากนั้นจึงยกแต่ละแผ่นมาประกบกันโดยทาน้ำสลิปเชื่อมตรรอยต่อ การขึ้นรูปแบบนี้จะได้ผลงานที่มีความหนาเท่ากันและสามารถทำงานชิ้นใหญ่ๆได้โดยใช้เครื่อง Slab Roller กลิ้งบนโต๊ะขนาดใหญ่

2.6.2.3 การขด (Coiling)

เป็นการขึ้นรูปด้วยมืออีกวิธีหนึ่งโดยไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์เสริม เริ่มจากนวดดินให้เป็นแท่งกลม

โดยใช้มือทั้ง 2 ข้างกดคลึงดินจากจุดศูนย์กลางและแผ่ออกไปทั้งซ้ายขวา โดยใช้หน้าหนักรการคลึงให้เท่ากัน ขึ้นรูปโดยทาน้ำสลิบชั้นๆทาเชื่อมดินแต่ละเส้นแล้วนำดินขดต่อไปเรื่อยๆทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะงานที่ออกแบบ เช่น เป็นภาชนะทรงโค้งก็ใช้ดินเส้นวางให้เหลื่อมกัน ส่วนที่เป็นฐานอาจทำเป็นดินแผ่นหรือดินเส้นขดก็ได้

2.6.2.4 การหล่อน้ำสลิบ (Slip Casting)

การขึ้นรูปด้วยการหล่อน้ำสลิบหรือการหล่อแบบนี้ เป็นกรรมวิธีสำหรับผลิตจำนวนมากเพื่อให้ได้งานคล้ายคลึงกัน เริ่มจากการทำต้นแบบก่อน แล้วนำต้นแบบนี้ไปทำพิมพ์ปูนพลาสเตอร์ซึ่งจะเป็นพิมพ์ที่ขึ้นก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของต้นแบบ อาจเป็นพิมพ์ขึ้นเดียวหรือหลายขึ้นก็ได้ “การทำพิมพ์ขึ้นอย่างน้อย 2 ขึ้นขึ้นไปนั้นมีวัตถุประสงค์ในการหลีกเลี่ยงรอยตัดหรือรอยหยัก (Undercut) ของต้นแบบ เพื่อให้ชิ้นงานหลุดออกจากพิมพ์ได้ง่ายขึ้นและเพื่อความสะดวกในการหล่อรูปทรงปิดหรือผิวโค้ง” (สุขุมาลเล็กสวัสดิ์, 2548: 95-96) จากนั้นนำไปหล่อด้วยน้ำสลิบด้วยการเทน้ำสลิบลงในแม่พิมพ์ปูนให้เต็มคอยหยอดเมื่อน้ำสลิบพร่องทิ้งไว้จนปูนดูดน้ำสลิบจนได้ความหนาตามต้องการจากนั้นคว่ำพิมพ์เทน้ำสลิบส่วนที่เหลือออกแล้วแกะชิ้นงานออกเมื่อขอบร้อนจากพิมพ์แล้วขูดตกแต่งรอยตะเข็บให้เรียบร้อย จากนั้นจึงนำมาตกแต่งตามที่ต้องการ

2.6.3 การตกแต่ง

การตกแต่งผลงานเซรามิกทำได้หลายวิธีในสภาวะดินที่แตกต่างกัน ในวิจัยฉบับนี้จะกล่าวถึงการตกแต่งสำหรับทำลูกไม้เซรามิกเท่านั้น จากประสบการณ์ของผู้วิจัย ผ้าลูกไม้ที่มาตกแต่งจะต้องนำมาแช่และชุบน้ำสลิบหลายครั้งเพื่อให้ได้ความหนาพอสมควรที่จะทรงตัวได้หลังการเผาจนถึงจุดสุดท้ายผ้าลูกไม้ปริมาณมากหรือผืนใหญ่ไม่อาจทรงตัวได้เองโดยปราศจากโครงตั้งนั้นในการทำลูกไม้เซรามิกจึงต้องขึ้นโครงหรือรูปทรงก่อนและทำการตกแต่งเมื่อดินทรงตัวได้ดีแล้ว ก่อนชุบหรือจุ่มน้ำสลิบจะต้องเย็บผ้าให้ได้แบบตามต้องการก่อน ดังนั้นการเย็บให้แน่นหรือหลวมก็มีผลต่อการทรงตัวของลูกไม้หลังการเผาด้วยซึ่งจะต้องทำการค้นคว้าทดลองต่อไป เมื่อผลงานแห้งสนิทแล้วจึงนำไปเผาก่อนการเคลือบ

“...จากการทดลองโดยการนำผ้าลูกไม้มาเคลือบผิวนอกด้วยน้ำดิน การเคลือบผิวทำได้โดยวิธีจุ่มหรือพ่นเพื่อให้ได้ความหนาตามต้องการ แล้วจึงนำมาผ่านกระบวนการเผาที่อุณหภูมิประมาณ 1220°ซ...ลูกไม้เซรามิกที่ได้ยังมีความเปราะบางอยู่มาก ต้องนำมาเคลือบผิวอีกครั้งด้วยเคลือบเซรามิก แล้วจึงนำมาเผาที่อุณหภูมิสูงประมาณ 1200°ซ เพื่อเพิ่มความแข็งแรงและสวยงามของผลิตภัณฑ์” (สมาลี เต็มใจ, 2546)

ในการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะประหยัดพลังงานการเผาซึ่งจะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและประหยัดเวลาด้วยจึงจะได้ทดลองเรื่องการเผาครั้งเดียวต่อไป

2.6.4 การเคลือบ

“...การเคลือบ คือ กระบวนการปิดหรือปกคลุมเนื้อผลิตภัณฑ์ไว้ด้วยชั้นแก้วบางๆด้วยส่วนผสมของเคลือบ ที่ถูกบดอย่างละเอียดแล้วทำเป็นของเหลวแล้วเอามาเคลือบเนื้อผลิตภัณฑ์แล้วทำให้แห้งและเผาสถานะของแก้วจะเกิดขึ้นในระหว่างเผา...” (ศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผาภาคเหนือ, 2538: 66)

การเคลือบภาชนะมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความแข็งแรงทนทาน ง่ายต่อการทำความสะอาด ป้องกันผิวดินไม่ให้ของเหลวและแก๊สไหลผ่านได้ รวมถึงทำให้ภาชนะมีความสวยงาม เคลือบมีหลายประเภทโดยแบ่งตามลักษณะของเคลือบแต่ละชนิด เช่น เคลือบใส เคลือบด้าน เคลือบทึบ เคลือบราน เคลือบผลึก เคลือบประกายมุก เป็นต้น ในที่นี้ขออธิบายเคลือบที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ซึ่งได้แก่ เคลือบใสและเคลือบด้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.6.4.1 เคลือบใส (Transparent Glaze)

มีลักษณะใสมองเห็นถึงผิวภายใต้เคลือบ นิยมใช้เคลือบทับ ภาชนะที่เขียนสีใต้เคลือบและเป็นเคลือบพื้นฐานในการผสมออกไซด์และสแตนสี เกิดได้ทุกอุณหภูมิทั้งการเผาไฟสูงและไฟต่ำขึ้นอยู่กับส่วนประกอบที่ใช้ในเคลือบ เคลือบใสมีชนิดเคลือบใสมัน (Glossy Glaze) ซึ่งมีผิวมันวาว และเคลือบใสด้าน (Clear Matt Glaze) มีความใสคล้ายผลึกน้ำตาลฉาบผิวภาชนะสามารถมองเห็นสีผิวภาชนะหรือสีใต้เคลือบด้านล่างได้ ซึ่งความชัดเจนของสีที่เห็นขึ้นอยู่กับลักษณะและความหนาของเคลือบด้วย

2.6.4.2 เคลือบด้าน (Matt Glaze)

มีลักษณะผิวสัมผัสที่เรียบลื่น ไม่มีความมัน เกิดขึ้นได้ทุกอุณหภูมิเช่นกัน เคลือบปกติสามารถทำให้ด้านได้ด้วยการผสมสารบางตัวลงไป เช่น อะลูมินา เป็นต้น เคลือบด้านสามารถทำให้เกิดสีได้ ด้วยการใส่สีออกไซด์หรือสแตนลงไปเคลือบเช่นเดียวกับเคลือบใส

เคลือบด้านมีหลายชนิด ให้ความรู้สึกสัมผัสที่ต่างกัน เช่น “...เคลือบด้านแมกนีเซียมจะให้ความรู้สึกแบบ butterfat ในขณะที่แบเรียมและสโตรเนียมจะให้สีที่สดใสแต่จะด้านแห้งมาก ความด้านมีระดับที่แตกต่างกันในขณะที่ชาติินด้านจะอยู่ระหว่างกลางของด้านแห้งกับความมัน...” (Pier, 2553: Online)

2.6.5 การเผา

การเผาหมายถึง “...การเพิ่มอุณหภูมิให้แก่ผลงานดินโดยกระบวนการและบรรยากาศที่เหมาะสมเพื่อให้ผลงาน มีความแข็งแรงและทนทานขึ้น...” (สุขุมล เล็กสวัสดิ์, 2548: 157) การเผาสามารถแบ่งตามขั้นตอนและประเภทได้ดังต่อไปนี้

2.6.5.1 การเผาดิบ (Bisque Firing)

เป็นการเผาครั้งแรกเมื่อภาชนะแห้งสนิทเพื่อไล่ความชื้นและสารอินทรีย์ออกไปทำให้ภาชนะแกร่งในระดับที่เหมาะสมกับการเคลือบ และยังช่วยให้ลดข้อบกพร่องหรือตำหนิของเคลือบได้ดีกว่าการเผาเพียงครั้งเดียว การเผาดิบมักเผาที่อุณหภูมิ 900°C เพื่อไล่คาร์บอนออกจากเนื้อดินให้หมด การเผาต้องเป็นไปอย่างช้าๆ เพื่อป้องกันไม่ให้ภาชนะระเบิดแตก

2.6.5.2 การเผาเคลือบ (Glaze Firing)

เป็นการเผาหลังจากการนำภาชนะที่เผาดิบแล้วมาเคลือบและนำเข้าไปเผาในเตาอีกครั้งหนึ่ง การเผาเคลือบ นอกจากจะเป็นขั้นตอนตกแต่งผลงานให้มีสีสันตามต้องการแล้ว ยังเป็นการช่วยป้องกันผิวดินไม่ให้ของเหลวและแก๊สไหลผ่านได้และง่ายต่อการทำความสะอาดการเผาเคลือบสามารถเร่งเผาได้ในตอนต้น เนื่องจากไม่มีการสูญเสียของน้ำในการเผาอีกแล้ว ในการวิจัยผลงานลูกไม้เซรามิก ครั้งนี้ จะใช้การเผาเคลือบที่อุณหภูมิ 1200°C ขึ้นไปเพื่อความแกร่งของผลงาน

2.6.5.3 การเผาครั้งเดียว (One Firing)

เป็นการเผาผลงานครั้งเดียวตั้งแต่ดินแห้งจนกระทั่งถึงจุดสุกตัว วิธีนี้ใช้การเคลือบภาชนะตั้งแต่ยังเป็นดินที่แห้งสนิท การเผาครั้งเดียวมีข้อดีคือ ช่วยลดความเสี่ยงในการแตกหักเสียหาย ของผลงานในการเคลื่อนย้ายรวมถึงช่วยลดต้นทุนและเป็นการตัดขั้นตอนในการทำงานรวมถึงเป็นการ ประหยัดเวลาและพลังงานในการทำงานได้อีกด้วย

2.6.5.4 การเผาตกแต่งหรือการเผาบนเคลือบ (Decoration Firing)

หลังจากนำภาชนะไปเผาเคลือบ แล้ว หากต้องการตกแต่งเพิ่มเติมด้วยสีทองหรือสีสันที่สดใส เช่น สีแดง สีส้มสด ต้องนำภาชนะนั้นไปเผาอีกครั้ง หนึ่ง เพื่อให้สีติดทนบนชิ้นงาน การตกแต่งแบบนี้เรียกว่า การตกแต่งบนเคลือบ (Overglaze Decoration) อุณหภูมิที่ใช้ใน การเผาประมาณ 650 – 850°C ขึ้นอยู่กับชนิดของสีและประเภทของวัตถุดิบที่นำมาทำสี การเผาตกแต่งนี้จะเผาที่ครั้งก็ได้ แต่จะต้องเผาด้วยอุณหภูมิที่สูงสุดก่อนเสมอ

การเลือกเนื้อดิน การขึ้นรูป การเคลือบและการเผาผลงานลูกไม้เซรามิกสำหรับวิจัยฉบับนี้ เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญมากและมีความสัมพันธ์กับการออกแบบรูปทรงและการตกแต่งด้วยผ้าลูกไม้ ดังนั้นผู้วิจัยจะทำการทดลองเพื่อหาความเหมาะสมในบทบาทต่อไป

